

16+

Мінск

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№ 42 (5303) 1 лістапада 2024 г.

ISSN 0024-4686

Феномен жаночага рамана стар. 4

Псіхалагізм і глыбіня пачуццяў стар. 6

Уздоўж прыкметнай сцежкі стар. 12

У кадры — увесь свет

Калаж Кастуся Дробова. Фота Лізаветы Голад і Бел ГА.

Сёння свята ва ўсіх, хто знаходзіцца ў кадры і па-за ім: пачынаецца XXX Мінскі міжнародны кінафестываль «Лістапад». Юбілейны форум адкрыецца ўрачыста — у Палацы Рэспублікі (8 лістапада там адбудзецца і цырымонія закрыцця). Гэта паказчык таго, якая ўвага ў дзяржаве ўдзяляецца падтрымцы айчыннага кіно. Нашы стужкі дазваляць жыхарам замежных краін, якія прыехалі на фестываль, пазнаёміцца з беларускай культурай, пабачыць на вялікім экране не толькі герояў кіно, але і вядомых людзей Беларусі — герояў мінуўшчыны і сучаснасці. Такім чынам госці даведаюцца, хто мы такія, беларусы, і паспрабуюць расшыфраваць наш культурны код. А мы — іх. На «Лістападзе» пакажуць фільмы з розных куткоў свету. Сёлета было даслана звыш 3,4 тысячы заявак са 124 краін, з якіх вылучылі найлепшыя. Невыпадкова дэвізам сёлетняга кінафестывалю стаў — «Кіно са знакам якасці», што падкрэслівае сур'ёзны падыход да адбору карцін.

На юбілейны фестываль вярнуліся два конкурсы — нацыянальны і нацыянальных кінашкол. Вялікае кіно зноў у адным з найстарэйшых кінатэатраў Мінска — «Перамозе» напярэдадні 80-годдзя Вялікай Перамогі. А, як вядома, «Беларусьфільм» знакаміты менавіта фільмамі пра Вялікую Айчынную вайну, бо ўмее паказаць той няпросты час, як гераічна змагаўся беларускі народ і якой цаной дасталася перамога. Юбілейны «Лістапад» супаў і з векавым юбілеем беларускага кіно. Магія лічбаў ці магія кіно?

Працяг на стар. 13 ►

«ЛіМ»-акцэнт

Памяць. Гэтымі днямі праходзяць Міжнародная навукова-практычная канферэнцыя «Каласавіны-2024» і свята да дня нараджэння Якуба Коласа ў філіяле «Мікалаеўшчына». Сёння Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа прымае гасцей у рамках XXXVIII канферэнцыі «Каласавіны», прысвечанай 80-годдзю вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў і 65-годдзю музея. Заўтра запланаваны візіт у Стоўбцы: адбудзецца ўскладанне кветак да помніка Якубу Коласу і наведванне мемарыяльных сядзіб філіяла «Мікалаеўшчына». 3 лістапада ў праграме мерапрыемстваў — ускладанне кветак да помніка Якубу Коласу (Мінск, плошча Якуба Коласа).

Дата. Выстаўка «Бібліятэка Полацкага сабора 1839 года» адкрылася ў НББ падчас Міжнароднага кангрэса «Бібліятэка як феномен культуры», інфармуе БелТА. Экспазіцыя прымеркавана да 185-годдзя Полацкага аб'яднанага царкоўнага сабора 1839 года, дзе было прынята рашэнне аб узяццанні беларускіх уніяцкіх прыходаў з праваслаўнай царквой. Экспазіцыя прапануе наведвальнікам пазнаёміцца з перадгісторыяй і падзеямі 1839 года, а таксама з дзейнасцю свяшчэннаслужыцеляў, якія былі непасрэднымі ўдзельнікамі сабора. Асабліваю цікавасць выклікаюць выданні з аўтографамі і дароўнымі надпісамі Іосіфа Сямашкі і Васіля Лужынскага, а таксама экзэмпляры з прывенцыямі бібліятэкі Полацкай духоўнай семінарыі. Выстаўка будзе працаваць да 30 лістапада.

Вернісаж. Выставачны праект «Рэха мадэрнізму. Ад Манэ да Кандзінскага» прадставілі ў Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў. Гледачу прапануюць знаёмства з канцэптуальным пераасэнсаваннем сучаснымі аўтарамі мастацкай спадчыны знамянальнага перыяду еўрапейскага мастацтва. Аснову экспазіцыі склалі творы беларускіх мастакоў з фонду Нацыянальнага цэнтры сучасных мастацтваў, а таксама работы як маладых, так і ўжо добра вядомых сучасных твораў. Дэманструецца таксама новы іммерсіўны фільм аб мастацтве канца XIX — пачатку XX стагоддзя, калі культура і грамадства перажывалі рэвалюцыйныя змяненні. Выстаўка прадоўжыць работу да 19 студзеня ў корпусе НЦСМ на праспекце Незалежнасці, 47.

Адукацыя. Лекцыя «Летапіс адной сям'і. Дзённікі і прыходна-расходная кніга Іосіфа Голубева» пройдзе заўтра ў Мінскай гарадской ратушы. У якасці лектара — Юлія Латушкова, старшы выкладчык кафедры археалогіі і спецыяльных гістарычных дысцыплін Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Галоўным героем апавядання выступіць Іосіф Голубеў (1873—1962) — рабочы-рэвалюцыянер, удзельнік рэвалюцыйных падзей 1905—1907 гг., а таксама Лютаўскай і Кастрычніцкай рэвалюцыяў 1917 года ў Мінску. З 1901-га Іосіф Пятровіч жыў у Мінску. Працаваў сталером у Мінскім чыгуначным дэпо, з 1922-га — на станкабудаўнічым заводзе («Энергія»). Іосіф Голубеў пакінуў рэдкаю літаратурную і прадметную спадчыну. Яго дзённікі апублікаваны ў 2002 годзе асобнай кнігай «Шчасце маё...» Дзённікі Іосіфа Голубева 1916—1923 гг..

Свята. Выставачны праект «Музей ёлачных цацак», рэалізаваны сумесна з Фабрыкай ёлачных цацак «ГРАЙ» («Ганарыся Рэчамі Айчыны!»), адкрыўся ў Нацыянальным гістарычным музеі. У экспазіцыі прадстаўлена калекцыя ёлачных цацак з усяго свету, якая штогод папаўняецца новымі ўнікальнымі экспанатамі. Наведвальнікі могуць пазнаёміцца з традыцыйнымі зімовымі святамі Беларусі, унікальнымі абрадамі і навагоднімі батлеечнымі інтэрмедыямі. Выстаўка расказвае гісторыю вытворчасці шкляных шароў і іншых упрыгажэнняў з сярэдзіны XIX стагоддзя да нашых дзён. Адзін з акцэнтаў праекта — мініяцюрнае інтэрактыўнае каляднае мястэчка, адзначаюць у музеі.

Прэм'ера. Магілёўскі абласны драматычны тэатр у новым сезоне прадставіў прэм'еру «Маленькія трагедыі» паводле аднайменнага твора класіка рускай літаратуры Аляксандра Пушкіна. «У кожным узросце Пушкін адкрываецца парознаму: ты мудрэш, і ён разам з табой, — чытуе БелТА словы рэжысёра Міхаіла Лашыцкага. — З гадамі і жыццёвым вопытам ты пачынаеш разумець матэрыял глыбей, і гэты працэс бясконцы. Магчыма, праз 25 гадоў я вярнуся да гэтага твора і пастаўлю на сцэне зноў, але ўжо зусім інакш. У творы ёсць вечныя пытанні, якія датычацца чалавека. Напрыклад, немагчымасць вырашыць свае праблемы, паглядзець на свет шырэй і адысці ад нязначнага і бытавога — усё тое, што нас зацягвае і стварае адчуванне асуджанасці: чалавек рухаецца зададзеным маршрутам, і фінал абядае быць нярадасным».

Агляд афіцыйных падзей ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

3 нагоды

На варце традыцыйных каштоўнасцей

Чарговы дзень інфарміравання кіраўнік пісьменніцкай арганізацыі краіны, дырэктар — галоўны рэдактар Выдавецкага дома «Звязда» Аляксандр Карлюкевіч правёў у Брэсцкім абласным кадэцкім вучылішчы, якое размешчана ў вёсцы Ястрамбель Баранавіцкага раёна.

Вядомая ў вобласці і ўвогуле ў Рэспубліцы Беларусь навучальная ўстанова існуе ўжо болей як дзесяць гадоў гадоў. За час працы вучылішча падрыхтавала мноства выпускнікоў, якія звязалі свой лёс з Узброенымі Сіламі Рэспублікі Беларусь, а таксама са службай у структурных падраздзяленнях МУС краіны.

стасункі

Беларускія кнігі — у Пекіне

Добрыя стасункі ў Выдавецкага дома «Звязда» і Саюза пісьменнікаў Беларусі з Другім Пекінскім універсітэтам замежных моў склаліся яшчэ каля дзесяці гадоў назад. У аўтарытэтай навучальнай установе, якая працуе з 1964 года, вялікая ўвага аддаецца беларуска-кітайскім гуманітарным, культурным і літаратурным сувязям. Доктар філалагічных навук, прафесар Чжан Хуэйцінь у свой час выступіла арганізатарам заснавання ва ўніверсітэце Цэнтра даследаванняў Беларусі. Дзякуючы найперш яе намаганням у цэнтры з'явілася бібліятэка кніг нашых аўтараў на беларускай і рускай мовах. Ёсць у гэтай скарбонцы і выданні з такіх кніжных праектаў, як «Бібліятэка Саюза пісьменнікаў Беларусі», «Сучасная беларуская літаратура».

Шмат намаганняў для развіцця, пашырэння беларуска-кітайскіх літаратурных сувязяў прыкладае доктар філалагічных навук Хань Сяе. Менавіта ён пераклаў і выдаў у Пекіне шэраг кніг сучасных беларускіх пісьменнікаў на кітайскай мове. Днямі ў Другі Пекінскі

не абмініце

Здзейснена новае выданне «Чорнага замка...»

Адзін з самых папулярных твораў Караткевіча — раман «Чорны замак Альшанскі».

Новае выданне неўміручай гісторыка-прыгодніцкай кнігі класіка беларускай нацыянальнай літаратуры пабачыла свет у выдавецтве «Мастацкая літаратура». Наклад — 1500 экзэмпляраў. Дарэчы, выдавецтва завяршае выданне Збору твораў Уладзіміра Караткевіча ў 25 тамах. Унікальны творчы, кнігавыдавецкі праект! Першых тамоў гэтага Збору твораў ужо не знайсці

ні ў адной з кнігарняў Беларусі. Няма іх нават у букіністычных аддзелах.

Нагадаем, што «Чорны замак Альшанскі» мае дзясяткі выданняў на беларускай і іншых мовах народаў свету. Існуе ўжо два фільмы паводле гэтага твора (першы ў 1984 годзе).

Упершыню асобным выданнем раман прыйшоў да чытача ў 1980 годзе. Да гэтага «Чорны замак Альшанскі» быў надрукаваны ў часопісе «Малодасць». Твор перакладзены на балгарскую, грузінскую, рускую, украінскую, чэшскую мовы. Пасмяротна (у 1984 годзе) Уладзімір Караткевіч

установак, гістарычнай памяці і паставілі гэтыя каштоўнасці пад абарону на найвышэйшым узроўні — узроўні Асноўнага Закона».

Старшыня СП Беларусі звярнуў увагу на ролю і вагу мастацкай літаратуры, трыдцатыйнай кнігі ў справе маральнага выхавання грамадства, моладзі. Расказаў пра тое, што цяпер уяўляе сучасны літаратурны працэс, на прыкладзе творчасці некаторых прэзідэнтаў і паэтаў заўважыў, што сучасная беларуская літаратура карыстаецца вагой і на міжнародным узроўні, што кнігі, асобныя творы нашых пісьменнікаў перакладаюць на кітайскую, казахскую, узбекскую, туркменскую і іншыя мовы народаў свету.

Сяргей ШЫЧКО

ўніверсітэт адправілася чарговая партыя кніг, выдадзеных у «Звяздзе» і «Мастацкай літаратуры». Перадасць кнігі Цэнтру даследаванняў Беларусі перакладчык Лі Шэнцзэ, які некаторы час гасцяваў у Мінску. Дарэчы, таксама выпускнік Другога Пекінскага ўніверсітэта замежных моў.

— Я рады судакрануцца з клопатамі па развіцці беларуска-кітайскіх літаратурных, кніжных стасункаў, — зазначыў Лі Шэнцзэ. — Наша ВНУ з'яўляецца кузняй кадраў для розных сфер дзяржаўнай і грамадскай, творчай дзейнасці. Сярод выпускнікоў Другога Пекінскага ўніверсітэта замежных моў — міністр замежных спраў КНР, загадчык Канцылярыя Камісіі ЦК КПК па замежных справах Ван І, міністр камерцыі КНР Гаа Хуэнь, генеральны дырэктар банка Кітая Хэ Гуанбэй, намеснік загадчыка Інстытута Лацінскай Амерыкі Акадэміі грамадскіх навук КНР Сун Сяапін... І я рады, што сённяшнія студэнты, магістранты, аспіранты, выкладчыкі нашага ўніверсітэта судакранаюцца з беларускай культурай і літаратурай, дзякуючы кнігам, якія вы перадаеце, адкрываюць ваш народ і вашу краіну.

Кастусь ЛАДУЦЬКА

адзначаны Дзяржаўнай прэміяй БССР імя Якуба Коласа за гэты раман.

Набыць навінку можна ў кнігарнях ААТ «Белкніга» па ўсёй краіне, а таксама ў кнігарні «Акадэмікніга» ў Мінску па адрасе: праспект Незалежнасці, 72. Прыемнага чытання! Асаблівыя пажаданні цікавых сустрэч з Антонам Космічам і іншымі героямі «Чорнага замка Альшанскага» тым чытачам, хто ўпершыню перагорне старонкі захапляльнага гістарычнага дэтэктыва Уладзіміра Караткевіча!

Раман СЭРВАЧ

Подых часу Кірыла Мазурава

У мінскім выдавецтве «Право и экономика» пабачыла свет кніга, прысвечаная Кірылу Трафімавічу Мазураву, які ў 1956—1965 гады ўзначальваў ЦК Камуністычнай партыі Беларусі, а ў 1953—1956 гг. быў старшынёй ўрада Беларускай ССР. Укладальнікі зборніка артыкулаў, аўтары некаторых тэкстаў — вучоныя, даследчыкі, публіцысты Рыгор Лянькевіч і Віктар Гаўрыленка.

Кірыл Мазураў нарадзіўся ў 1914 годзе ў вёсцы Рудня Гомельскага раёна. У час Вялікай Айчыннай вайны Кірыл Трафімавіч — адзін з арганізатараў партызанскага руху ў Беларусі. У 1946 годзе выбраны першым сакратаром ЦК камсамола Беларусі. З 1947 года — на працы ў ЦК КПБ. З 1965-га — член Палітбюро ЦК КПСС, першы намеснік Старшыні Савета Міністраў СССР. У кнізе — пра ўнёсак нашага суайчынніка ў справы міжнароднай

палітыкі, пра яго ўдзел у развіцці і ўмацаванні стасункаў СССР з рознымі краінамі свету.

Зборнік, прысвечаны К. Мазураву, цікавы і тым, што ў ім змешчаны многія публікацыі, якія раскрываюць павязь партыйнага і дзяржаўнага кіраўніка з культурай і мастацтвам, з беларускай нацыянальнай літаратурай, адлюстроўваюць сапраўдны подых часу. Лагічным крокам падаецца і публікацыя ў кнізе артыкула класіка беларускай літаратуры Васіля Быкава «Пяром аналітыка», напісанага ў 1965 годзе. На старонках зборніка, разумна і кампетэнтна ўкладзенага дасведчанымі гісторыкамі, вучонымі Беларусі, чытач сустрэне імёны Якуба Коласа, Івана Шамякіна, Аляся Бачылы, Пімена Панчанкі, Міхася Лынькова...

Адно толькі шкадаванне, што кніга пабачыла свет тыражом усяго толькі 50 экзэмпляраў.

Сяргей ШЫЧКО

прэзентацыі

Адметнасць айчыннай публіцыстыкі

У Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі імя Якуба Коласа прайшла творчая сустрэча з літаратуразнаўцам, літаратурным крытыкам, лаўрэатам Нацыянальнай літаратурнай прэміі Рэспублікі Беларусь, членам Саюза пісьменнікаў Беларусі Алінай Сабуць.

Аліна Сабуць.

Аліна Эдмундаўна — аўтар больш за 200 публікацый, у тым ліку раздзелаў акадэмічнага выдання «Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя», вучэбных дапаможнікаў «Беларуская дзіцячая літаратура» (2008, 2016), вучэбна-метадычных дапаможнікаў «Беларуская літаратура ў кантэксце сусветнай» (2001), «Гісторыя беларускай літаратуры (пачатак XX стагоддзя)» (2002), манаграфіі «Літаратурныя дыялогі: мастацкія пошукі беларускай літаратуры XX—XXI стагоддзяў» (2022).

У Выдавецкім доме «Звязда» ў мінулым годзе пабачыла свет кніга Аліны Сабуць «Наперад ісці

чалавеку гуманнаму...»: беларуская мастацкая публіцыстыка XX—XXI стагоддзяў». У выданні аналізуюцца публіцыстычныя творы класікаў і сучасных беларускіх аўтараў: Я. Коласа,

З. Верас, Я. Купалы, М. Гарэцкага, Л. Клейнбарга, А. Лойкі, Д. Бічэль, М. Стральцова, У. Караткевіча і іншых, што выяўляе спецыфіку жанраў эсэ і нарыса ў айчыннай мастацкай публіцыстыцы. Аўтар падкрэслівае адметнасць нацыянальнай мастацкай публіцыстыкі XX—XXI стст. праз дамінантныя канцэпты і мадэлі, жанрава-тэматычны дыяпазон, а таксама раскрывае тэндэнцыю да эсэізацыі ў айчыннай і еўрапейскай публіцыстычным дыскурсе.

На сустрэчу з літаратуразнаўцай, якая ладзілася ў межах праграмы «ЛіТ.ЧЫТ.», скіраванай на папулярныя беларускай літаратуры, прыйшлі студэнты і выкладчыкі філалагічнага факультэта БДУ, калегі. Аліна Сабуць пазнаёміла прысутных са зместам кнігі, расказала аб гісторыі яе напісання. Напрыканцы вечарыны ўсе жадаючыя змаглі набыць кнігі ды атрымаць аўтограф аўтара.

Андрэй НІКІЦІН
Фота Людмілы ДРАЗДОВАЙ

актуальна

Складнік культурнага кода

У Мінску адбыўся круглы стол «Трэнд на роднае: дасягненні навукоўцаў і пашырэнне сферы выкарыстання беларускай мовы». Спیکеры абмеркавалі дасягненні ў даследаванні роднай мовы, што неабходна зрабіць для яе папулярнасці і якая роля належыць СМІ, ці ёсць зацікаўленасць у моладзі вывучаць родную мову. Лейтматывам усіх выступленняў стала аксіёма: нацыянальная мова — адзін з найважнейшых складнікаў культурнага кода нацыі.

Дырэктар філіяла «Інстытут мовазнаўства» імя Якуба Коласа Цэнтра даследавання беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі Ігар Капылоў нагадаў: сёлета 2 лістапада адзначаецца 95-годдзе з дня ўтварэння філіяла «Інстытут мовазнаўства» імя Якуба Коласа Цэнтра даследавання беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі.

— Патрыятызм — падмурак дзяржавы, таму яна ўдзяляе вялікую ўвагу гістарычнай памяці, пытанням кансалідацыі беларускага грамадства, захаванню традыцыйных духоўных сямейных каштоўнасцей. І ўсё гэта сканцэнтравана менавіта ў слове, — падкрэсліў Ігар Лявонавіч. — Шмат увагі моўнаму аспекту ўдзяляецца ў Канцэпцыі развіцця нацыянальнай культурнай прасторы ва ўсіх сферах грамадскага жыцця, якая была прынята ў канцы мінулага года. Вядзецца вялікая работа па вяртанні сваёй пісьмовай спад-

чыны, бо наша нацыя багатая, але мала што з арыгінальных помнікаў захавалася. Сярод іх — знакаміты слоўнік Насовіча, які знаходзіцца ў архіве ў Санкт-Пецярбургу. Гонар нашай нацыі — апублікаваны ў 37 выпусках Гістарычны слоўнік беларускай мовы. Сёлета, дарэчы, заканчваецца цыкл прац, прысвечаных вывучэнню старабеларускай мовы. Гістарычны і духоўны аспекты таксама важныя. Нацыя сфарміраваная, калі ёсць хоць адзін пераклад Свяшчэннага Пісання на нацыянальную мову. У нас іх 18, а калі лічыць асобныя фрагменты Бібліі — і больш.

Дарэчы, 31 кастрычніка — 1 лістапада філіял «Інстытут мовазнаўства» імя Якуба Коласа Цэнтра даследавання беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі праводзіць маштабны Міжнародны кангрэс «Беларуская мова — галоўная гісторыка-культурная каштоўнасць нацыі і дзяржавы», у якім бяруць удзел больш за 100 даследчыкаў.

Падчас круглага стала прафесар кафедры перыядычнага друку і вэб-журналістыкі факультэта журналістыкі БДУ, доктар філалагічных навук, прафесар Віктар Іўчанкаў уручыў сваю кнігу «Беларуская арфаграфія ў медыя» Ігару Капылоў (ён таксама прычыніўся да яе выхаду ў свет). Гэта выданне паказвае беларускі правапіс у дзеянні. Было падкрэслена, наколькі вялікі ўнёсак у моўную культуру зрабіла прыняцце ў 2008 годзе Закона «Аб правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі».

Удзел у круглым сталым таксама прынялі: кансультант упраўлення агульнай сярэдняй адукацыі галоўнага ўпраўлення агульнай сярэдняй, дашкольнай і спецыяльнай адукацыі Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь Ірына Булаўкіна, дацэнт кафедры беларускага мовазнаўства філалагічнага факультэта БДУ, кандыдат філалагічных навук, дацэнт Юлія Назаранка, галоўны рэдактар часопіса «Роднае слова» Наталля Шапран, галоўны рэдактар газеты «Літаратура і мастацтва», намеснік дырэктара Выдавецкага дома «Звязда» Аляксей Чарота, галоўны рэдактар часопіса «Бярозка» Яніна Каралёва.

Ірына ПРЫМАК

супрацоўніцтва

Умацаваць сувязі

У Гродзенскай абласной навуковай бібліятэцы імя Яўхіма Карскага адбыўся вечар узбекскай паэзіі.

У мерапрыемстве прыняў удзел Рахматула Назараў, Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Рэспублікі Узбекістан у Рэспубліцы Беларусь, Пастаянны паўнамоцны прадстаўнік Рэспублікі Узбекістан пры статутных і іншых органах Садружнасці Незалежных Дзяржаў. Кіраўнік дыпламатычнай місіі перадаў у дар галоўнай бібліятэцы Прынёмання літаратурныя выданні ўзбекскіх аўтараў. Сярод іх варта адзначыць выдадзеную асобнай кнігай паэму класіка ўзбекскай літаратуры Алішэра Наваі «Улюбёны сэрцаў» у перакладзе на беларускую мову (аўтар перакладу Дзмітрый (Давуд) Радкевіч).

У сваёй прамове Рахматула Назараў падкрэсліў важную ролю міжкультурных сувязей у справе захавання і ўмацавання сяброўскіх узаемаадносін паміж народамі дзвюх краін, выказаў падзяку Саюзу пісьменнікаў Беларусі, асабіста яго старшыні Алесю Карлюкевічу за цеснае, эфектыўнае супрацоўніцтва беларускіх літаратараў з узбекскімі калегамі, а таксама за багатыя на яркія

падзеі і незабыўныя ўражанні Дні ўзбекскай літаратуры ў Беларусі ў 2023 годзе.

Залаты фонд культуры Узбекістана складае нацыянальная паэзія. Сваю любоў Узбекістану выказалі Алішэр Наваі, Фуркат, Мірза Мухамад Хайдар, Зульфія, Рамз Бабаджан, Хуршід Даўрон, Эркін Вахідаў, Абдула Арыпаў, Шукруло Юсупаў, Мухамад Юсуф і іншыя творцы. Прагучалі неўміручыя радкі майстроў узбекскай літаратуры на ўзбекскай, рускай і беларускай мовах. У ролі чытальнікаў-дэкламатараў выступілі гродзенскія паэты, а таксама ўзбекскія студэнты ГрДУ імя Янкі Купалы, прадстаўнікі грамадскасці. У праграму міжнароднага літаратурнага свята таксама ўвайшлі песенныя і танцавальныя нумары.

Вечар узбекскай паэзіі ў адной з найстарэйшых публічных бібліятэк Беларусі адбыўся ў рамках рабочага візіту ўзбекскай дыпламатычнай дэлегацыі ў Гродна з мэтай развіцця культурных міжрэгіянальных сувязей паміж Гродзенскай вобласцю і Рэспублікай Узбекістан.

Дзмітрый РАДЗІВОНЧЫК

«ЛіМ»-люстэрка

Урамках XIV пасяджэння Савета дзелавага супрацоўніцтва паміж Урадам Санкт-Пецярбурга і Урадам Рэспублікі Беларусь адбылося падпісанне пагаднення аб творчым супрацоўніцтве паміж дырэктарам Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра юнага глядача Верай Паляковай-Макей і дырэктарам Санкт-Пецярбургскай дзяржаўнай бюджэтнай установы культуры «Тэатр юных глядачоў імя А. А. Бранцава» Святланай Лаўрацавай. Мэта дагавора — садзейнічаць пашырэнню сувязей і ўзаемадзеянню ў галіне культуры і мастацтва паміж Беларуссю і Расіяй.

Адбыўся візіт пасла Беларусі ў Сербію Сяргея Маліноўскага ў горад Чачак, падчас якога былі праведзены перагаворы з намеснікам мэра горада Міраславам Петкавічам і намеснікам старшыні гарадскога сходу Райка Баралічам, прайшла цырымонія адкрыцця фотавыстаўкі «Суверэнная Беларусь». Пра гэта гаворыцца на сайце Пасольства Беларусі ў Сербіі. Падчас сустрэчы ішла гутарка аб важнасці развіцця рэгіянальнага супрацоўніцтва. Абмеркаваны магчымасці і перспектывы актывізацыі пабрацімскіх сувязей паміж сербскім горадам Чачак і беларускім горадам Баранавічы, у тым ліку ў эканамічнай, культурнай і турыстычнай сферах. Прадстаўлены на выстаўцы фатаграфіі, падрыхтаваныя БелТА, адлюстроўваюць прыродную прыгажосць, культуру і традыцыі, а таксама эканамічныя і сацыяльныя дасягненні, інавацыйны патэнцыял сучаснай Беларусі. Чачак стаў першым сербскім горадам, дзе арганізаваны паказ экспазіцыі.

Выстаўка твораў Саюза мастакоў Кыргызскай Рэспублікі праходзіла ў Нацыянальным мастацкім музеі падчас Дзён культуры Кыргызстана ў Беларусі. Экспазіцыя ўключала 30 твораў вядомых кыргызскіх майстроў у тэхніцы алейнага і акрылавага жывапісу. Першы намеснік міністра культуры Валеры Гірамада падкрэсліў, што Беларусь рада ўпершыню прымаць Дні культуры Кыргызстана. «Гэта яскрава сведчанне імкнення дзвюх краін да супрацоўніцтва ў розных сферах», — дадаў Валеры Гірамада. Паводле слоў міністра культуры, інфармацыі, спорту і маладзёжнай палітыкі Кыргызскай Рэспублікі Гульбары Абдыкалыкавай, Дні культуры — гэта сімвал умацавання дружбы паміж Беларуссю і Кыргызстанам.

Расія і Кітай працуюць над новай версіяй савецкай камедыі «Неверагодныя прыгоды італьянцаў у Расіі», паведамляе «ИТАР-ТАСС». У рэмейку будуць здымацца кітайскія акцёры. Іншыя дэталі праекта пакуль няма. Арыгінальная стужка выйшла ў 1974 годзе і была створана сумесна з Італіяй. Сюжэт расказваў пра італьянскіх авантурыстаў, якія прыехалі ў СССР дзеля пошуку каштоўнасцей, схаваных у часы рэвалюцыі. Рэжысёрам выступіў Эльдар Разанаў, а адну з галоўных роляў выканаў Андрэй Міронаў.

Лонданскі Музей Вікторыі і Альберта аб'явіў Лаб адкрыцці Цэнтра Дэвіда Боўі ў наступным годзе, паведамляе выданне NME. Новую славетасць плануе адкрыць у верасні. У экспазіцыю цэнтра, які размесціцца на Усходнім беразе, увойдуць больш за 90 тысяч экспанатаў, звязаных з культурным артыстам. Розныя прадметы музеяў набыў у спадчынікаў творцы, Фонду сям'і Булатніка і Warner Music Group. У прыватнасці, прапануюць самыя знакавыя ўборы спевака за ўсе гады яго творчасці і рукапісныя тэксты песень. У памяшканні будуць праводзіць выстаўкі і аўдыявізуальныя інсталяцыі, а таксама арганізуюць навукальныя зоны, дзе наведвальнікі змогуць самастойна знаёміцца з архівам.

Італьянскі рэжысёр Лука Гуаданьіна, вядомы па стужках «Суспірыя» і «Назаві мяне сваім імем», узначаліць новую кінаадаптацыю рамана «Амерыканскі псіхопат» для студыі Lionsgate. Пра гэта паведамляе Deadline. Над сцэнарыем працаваў Скот З. Бёрнс. Арыгінальны раман Брэта Істана Эліса выйшаў у 1991 годзе. Сюжэт расказваў пра маньяка-банкіра Патрыка Бэйтмана. У фільме 2000 года героя сыграў Крысціян Бэйл. Дэталі сюжэта, дата рэлізу і акцёрскі склад карціны невядомы. Лука Гуаданьіна сёлета выпусціў два фільмы — «Прэ-тэндэнт» і «Квір». Яго наступная работа, трылер «Пасля палявання», выйдзе ў жніўні 2025-га.

Невядомая гісторыя Брэма Стокера знойдзена больш чым праз 100 гадоў, гаворыцца на сайце esquire.kz. «Gibbet Hill» — страчанае апавяданне аўтара легендарнага гатычнага рамана «Дракула» — прадстаўлена публіцы ў Дубліне ў канцы мінулага тыдня. Гісторыя была знойдзена ў Нацыянальнай бібліятэцы Ірландыі Браянам Кліры, даўнім прыхільнікам творчасці Брэма Стокера. Ён выявіў апавяданне ў калядным дадатку да газеты «Dublin Daily Express» за 1890 год. Твор «Gibbet Hill» ніколі не згадваўся ў бібліяграфіях або біяграфіях пісьменніка і заставаўся невядомым больш за 130 гадоў.

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

Алеся КУЗНЯЦОВА:

«Я павінна даказаць, што гэта быў толькі дэбют»

Жаночыя раманы — асаблівы і даволі цікавы феномен, які, магчыма, чакае пэўнага асэнсавання з пункту гледжання ўплыву на чытачоў. З аднаго боку, гэты кірунак па вызначэнні нібыта абмяжоўвае чытацкае кола. А з іншага, у час, калі кажуць пра агульнае зніжэнне ўвагі да кнігі, сам факт таго, што гэта даволі запатрабаваны варыянт чытва, сведчыць пра яшчэ не страчаны надзеі на чалавека ў дачыненні да кнігі. Бо, калі чытаюць жанчыны — жонкі, маці, бабулі, — гэта цудоўны прыклад для тых, хто жыве побач і глядзіць на іх у гэты момант. Нават калі яны чытаюць выключна пра каханне (а ці гэта не адна з вечных і несканчоных тэм у сусветнай літаратуры?), сам факт існавання чалавека з кнігай у руках можа выхоўваць, зараджаць аптымізмам і натхняць.

А сёлета ў Беларусі цікавасць і ўвага да такіх кніг падмацавана яшчэ і адмысловай адзнакай: Нацыянальную літаратурную прэмію ў намінацыі «Дэбют» атрымала Алеся Кузняцова за раман «Калі трашчыць лёд». І ўжо вядома, што спыняцца не збіраецца: ёсць другі — «Рускі пасадобль», на падыходзе трэці — «Святло за гарамі». Наогул запланавана серыя з пяці кніг пад агульнай назвай «Адна сустрэча, якая перавярнула ўсё жыццё» — грунтоўны падыход для дэбютанткі.

— Алеся, наколькі прысуджэнне Нацыянальнай літаратурнай прэміі для вас важнае? Бо да гэтага ў вас былі ўзнагароды ў Расіі.

— Чалавек, які не абапіраецца на моц сваёй краіны, на яе рэсурс і патэнцыял, — нібыта дом без падмурку ці дрэва без каранёў. Але калі чалавек дакладна разумее, хто ён ёсць, якое яго месца на сваёй зямлі, то паняцце радзімы для яго — асаблівае. Яно трапяткое, нездарма ж фраза «няма пра рока ў сваёй айчыне» людзі звычайна кажуць з вялікім болем. Гэта боль чалавека, які не можа рэалізоўвацца на сваёй радзіме. Дык вось я той шчаслівы чалавек, які можа рэалізоўвацца на радзіме і які атрымлівае падтрымку сваёй краіны. Гэта вельмі каштоўна і важна — ад гэтага вырастаюць крылы. З'яўляецца разуменне таго, што ты можаш. Атрымліваеш вялікую матывацыю ствараць далей.

Другі момант — высокая ступень адказнасці, таму што Нацыянальная літаратурная прэмія — гэта вяршыня, да якой многія літаратары ідуць не адзін год і, магчыма, нават не адно дзесяцігоддзе. Але мне аказалі давер — беларускае грамадства, літаратары, члены камісіі (не ведаю, хто прымаў гэтак рашэнне), — і я з трапятаннем і адказнасцю стаўлюся да таго, што мая кніга атрымала перамогу ў намінацыі «Дэбют». Я разглядаю гэта як аванс, які беларускае грамадства выдала мне як аўтару. Гэта значыць, што цяпер я павінна даказаць, што гэта наспраўду быў толькі дэбют, і паказаць добры вынік у будучыні. Таму я пішу, у мяне шмат задум. Працягваю развівацца і вельмі радуся таму, што чытачоў у мяне становіцца ўсё больш.

— Вас ведалі па рабоце ў шоу-бізнесе дзякуючы папулярнасці Арт-групы «Беларусы». Праца прадзюсера і дырэктара музычнага калектыву патрабуе часу і аддачы. Але калі пісаць раманы?..

— Першапачаткова пісьменніцтва было для мяне як хобі, якое давала аддушну. Увесь мой графік звязаны з пастаяннымі пераездамі, сустрэчамі, неабходнасцю прымаць рашэнні. А што такое праца пісьменніка? Гэта адзінота, цішыня, магчыма, заплюшчыць вочы і падумаць. Ты сам-насам з сабой. Вядома, абапіраешся на свой досвед, на чужыя гісторыі, якія даводзілася чуць ці назіраць у жыцці. Але пісаць я стала ўсё ж для сябе. Дапамагла пандэмія: у нас тры месяцы не было канцэртаў. Я падумала, што любая складаная

сітуацыя можа стаць пунктам росту для чалавека: раптам гэтая паўза ў гасцёральнай дзейнасці дадзена для таго, на што ў звычайным жыцці ў мяне не было часу? Тады я вырашыла дыстанцыйна асвоіць адразу некалькі курсаў. І нечакана трапіла на вэбінар для пісьменнікаў. Аказалася, гэта вельмі цікава! Вырасла асвоіць поўны курс у Маскве. Патроху пачала пісаць, але зусім не планавала гэта публікаваць. Але калі мне прапанавалі нешта прадставіць на конкурс, то падумала: чаму б не паспрабаваць? А калі ўбачыла сваё прозвішча ў лонг-лісце расійскага конкурсу «Кнігатэрапія», дзе ўдзельнічала маё першае апавяданне, перажыла сапраўдны шок. Тады падумала пра раман...

— Атрымліваецца, што ў беларускую прастору ён прыйшоў з-за мяжы...

— Свой раман я спачатку сапраўды апублікавала на інтэрнэт-платформе «Літрэс». Быў позні вечар... Раніцай працянаюся — у мяне інфармацыя ад «Літрэс» пра першую пакупку кнігі «Калі трашчыць лёд»... Мой першы раман некалькі месяцаў быў хітом продажу на гэтай расійскай платформе, атрымаў шмат водгукаў з розных гарадоў, трапіў у агляды кніжных блогераў. І нават перамог у конкурсе «Каханне паміж радкоў» у намінацыі «Найлепшы сучасны любоўны раман» на рускамоўнай пляцоўцы «Літрэс». На кнігу прыязна адрагавалі і расійскія кніжныя блогеры. І што мне вельмі дапамагло — пісьменніцкія чаты, у якіх удзельнічаюць і пачаткоўцы, і паспяхова аўтары, у каго ўжо не адна выдадзеная кніга. Мы дзелімся інфармацыяй адзін з адным. Я пазнаёмілася з пісьменнікамі, якія жывуць у розных краінах, адчула падтрымку.

У той момант, калі зразумела, што ўсё атрымалася, ува мне ўключыўся прадзюсар, і я падумала пра тое, як рэкламаваць кнігу. Таму што з рознымі рынкамі працуюць па адной і той жа тэхналогіі. Калі ты ўмееш прэзентаваць і прадаваць кагосьці ці нешта, то зможаш гэта рабіць у любой галіне, бо ёсць разуменне, як падкрэсліць моцныя бакі, як знайсці мэтавую аўдыторыю. Дадаткова я ўзяла яшчэ майстар-класы па прасоўванні кнігі.

Але галоўнае — у мяне ёсць патрэба пісаць і мець сваю чытацкую аўдыторыю. Мне падабаецца, што ўсё развіваецца нібы само па сабе, без майго ўдзелу. Звычайна гавораць, што аўтар павінен напісаць кнігу, потым знайсці выдавецтва, доўга грукіцца ў дзверы,

Фота з асабістага архіва Алеся Кузняцовай.

прасоўваць гэтую кнігу і шукаць сваіх чытачоў. А ў мяне ўсё атрымалася наадварот: я адпусціла кнігу ў свет (у электронным выглядзе), і мне сталі пісаць людзі з розных гарадоў, якія яе прачыталі...

Наўжо я магла ўявіць, што выйду на расійскі рынак і знайду першых чытачоў менавіта там? Што атрымаю прапанову аб супрацоўніцтве ад Саюза пісьменнікаў Беларусі? З яго старшынёй Алесем Карлюкевічам мы былі знаёмыя раней па музычных імпрэзах і прэзентацыях кніг, у якіх брала ўдзел Арт-група «Беларусы». Але пра мой першы раман ён даведаўся таму, што сочыць за навінкамі ў літаратурным свеце, папрасіў пачытаць... Пасля прапанавалі выдаць кнігу — так я стала аўтарам аднаго з найбуйнейшых выдавецтваў Беларусі. А яшчэ праз некаторы час на мяне выйшлі прадстаўнікі буйнога расійскага выдавецтва і прапанавалі супрацоўніцтва. Былі перамовы, і два выдавецтвы знайшлі кампраміс. Як я зразумела, гэта адзін з першых выпадкаў, калі расіяне пайшлі на тое, каб супрацоўнічаць з пісьменнікам, які паралельна з'яўляецца аўтарам іншага выдавецтва ў сваёй краіне. Яны збіраюцца выдаць серыю маіх кніг.

— Некаторыя баяцца зрабіць нават крок убок, а вы, ужо будучы чалавек паспяховым, не пабаяліся пайсці ў іншую галіну дзейнасці...

— Дык мне ж не ўпершыню! Па спецыяльнасці я журналіст, але 20 гадоў таму рэзка змяніла сферу дзейнасці на прадзюсарства. Пачынала фактычна з нуля, бо аб прасоўванні музыкі не ведала нічога. Але мой муж музыкант, скончыў кансерваторыю, потым перайшоў на эстраду. І я стала асвойваць прафесію музычнага прадзюсара, каб дапамагчы яму зрабіць папулярным новы гурт, які з'явіўся ў Беларусі. Не баялася прасіць дапамогі ў незнаёмых людзей, многія адгукаліся. У выніку Арт-група «Беларусы» праехала з гастроллямі па розных гарадах нашай краіны, выступала ў Расіі, у краінах Прыбалтыкі. Праект аказаўся паспяховым. І мой досвед дырэктара і прадзюсара цяпер аказаўся вельмі каштоўны для работы над кнігамі: я сустракала шмат розных людзей з цікавымі лёсамі і драматычнымі асабістымі гісторыямі. Магчыма, гэта адыграла сваю ролю ў тым, што мне захацелася выказацца. Наогул, шоу-бізнес — бясцэнная скарбніца ідэй для кніг розных жанраў.

А калі па шчырасці, то я не разлічвала на такі поспех. Спачатку гэта было

для мяне прыемнае баўленне часу. Мне было цікава прадумаць сюжэтныя лініі, разважаць, што можа здарыцца з героямі далей. Мы часта абмяркоўвалі гэта з мужам за кубкам кавы: на ім тэсціравала, наколькі ўдалыя сюжэтныя хады, — ён як чалавек творчы падтрымаў мае жаданне пісаць. А гэта вельмі важна, бо той, хто спрабуе нешта новае, павінен адчуваць за сабой надзейны тыл. Мне пашчасціла і з каханым, і з сынамі: тры нашы хлопцы — творчыя людзі і дапамагаюць мне ў рабоце па афармленні вокладак кніг, афіш сустрэч і прэзентацый. Мае блізкія мелі дачыненне і да запісу аўдыякнігі «Калі трашчыць лёд», якую агучыў Руслан Чарнецкі.

— Лічыцца, што літаратура — спецыфічны прадукт, з якім складана працаваць на рынку. Аўтар жа заўсёды спадзяецца, што яго твор будзе запатрабаваны...

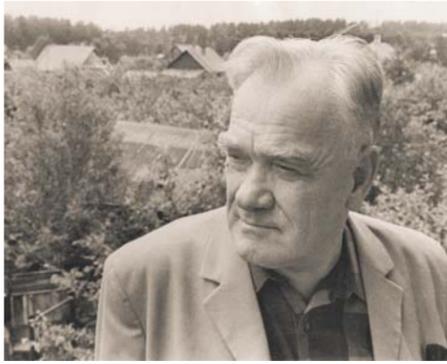
— Наш свет мяняецца вельмі хутка, і кніга, каб быць запатрабаванай, павінна адказаць на ўнутраныя пытанні сучаснага чалавека. Другі момант: адказваючы на гэтыя пытанні, яна павінна даваць магчымасць крыху аддыхацца, адпачыць ад нашага рытму жыцця, пераклучыцца з уласных праблем на праблемы выдуманых герояў. І, можа быць, нават даць нейкія падказкі, якія ўчынікі можна зрабіць у той ці іншай сітуацыі. Мы можам пра жыць чужыя эмоцыі, каб убачыць, якія ёсць выходы з падобных сітуацый, што адбываюцца ў нашым жыцці. Мастацкая літаратура заўсёды давала прыклады паводзін: калі ты зробіш як гэты персанаж, з табой здарыцца нешта падобнае, а ў іншай кнізе ў такой жа сітуацыі героі зрабілі не такі выбар і атрымалі не такі вынік. Прачытаўшы пэўную колькасць кніг на адну тэму, чалавек атрымлівае некалькі сцэнарыяў развіцця падзей, некалькі выхадаў з розных сітуацый, ён можа прымяніць іх у сваім жыцці. Таму, на маю думку, мастацкая літаратура будзе заўсёды запатрабавана. Іншая справа — у якім варыянце, таму што тэхналогіі развіваюцца. Гэта, дарэчы, дапамагае і аўтарам, бо тая ж электронная кніга дазваляе убачыць і ўдасканаліць тэкст. У той час як друкаваны варыянт — гэта вывераная ва ўсіх адноснах кніга.

Са здзіўленнем даведалася, што чытачы за мной сочаць у сацсетках, назіраюць і за канцэртнай часткай жыцця — яна ім таксама цікавая. Мы з мужам адкрылі свой уласны прадзюсарскі цэнтр «Залатыя галасы» ў 2009 годзе, я з'яўляюся яго дырэктарам, маем дачыненне да арганізацыі многіх канцэртаў і фестываляў. Дзеля таго, каб рабіць гэта як мага больш эфектыўна, захацелася атрымаць прафесійную адукацыю рэжысёра канцэртаў — цяпер у мяне ёсць другі дыплом. Я ведаю практычны бок справы, як арганізаваць работу, якую не бачыць глядач. І гэта веды, якія таксама дапамагаюць у рабоце з кнігамі. Вельмі часта, калі мы арганізоўваем нейкі фестываль, то ў яго межах ладзім літаратурную гасцёўню. Мне вельмі падабаецца, што ў нас нацыя, якая чытае. Я прыязджаю ў любы горад — там працуюць бібліятэкі, у якія прыходзяць людзі, у тым ліку моладзь: творчыя сустрэчы праходзяць заўсёды пры поўных залах.

Ларыса ЦІМОШЫК

Умовіцца з часам

З паэтычнай кайстры Максіма Лужаніна (сапр. Аляксандр Каратай; 02.11.1909—13.10.2001) набыраецца нямаля вершаў, у якіх аўтар у філасофскіх роздумах імкнецца спраўдзіць адмеранае яму лёсам. Пацвердзяць гэтую сентэнцыю не толькі рыфмаваныя радкі.

Максім Лужанін, 1969 г.

«Першамайская вуліца» (1932) — зборнік, экзэмпляр якога зберагаецца ў фондзе старадрукаваных выданняў і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа ЦНБ НАН Беларусі (ЦНБ НАН Беларусі), утрымлівае дарчы інскрыпт: «Петрусю Глебку. У дружбе міналіся дні, пісаліся кнігі. У дні нашай восені (няхай яна не прыходзіць) успомнім усё жыццё да апошняга радка. 7/Х 32 Максім Лужанін».

У 1975-м, маючы за плячыма ўжо даволі важкую ношу — 66 гадоў, аўтар прыверваўся да новага творчага этапу:

*Можа ў скрутнай гадзіне,
мой клопат узважыўшы,
Скажучь:
рату яшчэ напрауй, калі дуж.
Я падумаю, мусіць, згаджуся,
таварышы,
Як там, часе, з умовай?
Бяруся за гуж.*

Рага, пра якую ішла гаворка ў вершы «Умова з часам», пацягнула яшчэ на чвэрць стагоддзя насычанай, плённай дзейнасці. 91 год жыцця і сёлетнія 115 з дня нараджэння. Дзве ўнушальныя лічбы, прымерваючы да біяграфіі чалавека.

Сёння ў пары творчай сталасці знаходзяцца тыя людзі, якія кантактавалі з пісьменнікам, наталіліся яго мудрым словам, будучы зусім маладымі. Прадстаўнікі старэйшай генерацыі майстроў пяра таксама гатовы сведчыць пра гады знаёмства і плённага супрацоўніцтва з патрыярхам літаратуры.

Папличнікамі Максіма Лужаніна былі паэты, што пачалі ўзыход на літаратурны Парнас у 1920-х гг.: Уладзімір Дубоўка, Сяргей Дарожны, Уладзімір Жылка, Уладзімір Хадыка, Тодар Кляшторны і інш.

Генерацыя новай фармацыі. У першым радзе сядзяць (злева направа) Мікола Хведаровіч, Максім Лужанін, Змітрок Астапенка, Васіль Сташэўскі, Аляксей Званак, Тодар Кляшторны. Стаяць: Пятро Глебка, Ізі Харык, Уладзімір Хадыка, 1931 г.

Сёлетні юбіляр працаваў поруч з Кузьмой Чорным, Кандратам Крапівой, Міхасём Лыньковым. Меў цесныя стасункі з сям'ёй Янкі Купалы, шмат гадоў быў сакратаром-рэферэнтам віцэ-прэзідэнта Акадэміі навук БССР Якуба Коласа...

Такім чынам, гэтае імя — Максім Лужанін, — якое прагучала разам з дэбютным вершам яшчэ ў 1925 годзе, на асобным узроўні забяспечвае пераемнасць ідэйна-мастацкіх традыцый, лучыць розныя перыяды культурнага жыцця рэспублікі.

Голас пакалення

Тэма паэта і паэзіі хрэстаматычная для разгляду. У прыватным прызнанні

яна раскрываецца па-свойму, па-свойску. Дарчы надпіс Ніне Глебка, датаваны 27 кастрычніка 1930 г., на асобніку паэмы «Неаплочаны рахунак», выдзенай асобнай кніжкай у 1930 г.

*«Можа яно й так,
можа яно й гэтак,
што найлепшая з кветак
мак.
Ведаеш сама:
Цяжка быць паэтам.
Так?»*

Ніне — у знак маіх асабістых сімпатый.
Максім.

У самім творы на ўсю моц дэкларуецца сіла творчасці і гістарычная місія паэта. Першыя радкі «Неаплочанага рахунка»:

*Дзень нараджаецца.
Выбухнуў зніч.
Валяцца
іскры
з крэсіў.
Гэта:
ізною расцвітаюць агні
маіх
ненанісаных
песень.*

Архітэктоніка працытаванага твора відавочна арыентаванана на вельмі папулярную ў той час візуальную арганізацыю друкаванага тэксту — знакамітую «лесвічку» трыбуна рэвалюцыі Уладзіміра Маякоўскага.

Паэтычны зборнік «Кастрычнікам! Ліпенем! Маем!» (1931) закліканы прадэманстраваць ідэйную платформу творчага пакалення большавіцкай рэвалюцыі 1917 года. Вершы скампанаваны ў раздзелы «Дужасць», «Дні спаткання са зброяю», «Крок ад лпыкі».

Максім Лужанін прад'яўляе максімалістыцкі патрабаванні да асобы новай грамадскай фармацыі. Страфа з верша «Вясновы сігнал», метафарычна датаванага аўтарам — «12-я вясна Кастрычніка»:

*Я хачу, каб пульсам уздрыгваў век,
каб быў чалавек, а не проста апара,
і каб тварыў жывы чалавек,
а не гальштук і піджачая пара.*

Прыведзены ўрывак дазваляе прыпыніць увагу на важным аспекце ў творчай майстэрні аўтара. М. Лужанін пастаянна вяртаўся да напісанага і апублікаванага, увесць час нешта правіў. Гэта фактаграфічна ілюструюць рукапісныя зборы ЦНБ НАН Беларусі. Вось як выглядае згаданая вышэй страфа ў першым томе Збору твораў у чатырох тамах (1979 год):

*Трэба ж, каб пульсам уздрыгваў век,
Каб жыў чалавек, а не кіслая рошчына,
І каб тварыў жывы чалавек,
А не гальштук і дзве калошыны.*

Паэтычныя радкі-плакаты генерацыі барацьбітоў з верша «Дзень гневу» (снежань 1930 г.):

*Нервы,
цягліцы,
твар
голас —
нам апалілі
паходаў вятры.
У-ух!
Як здорава
ўзмахам
дужых
нястрымных
крыл.*

Сталасць і праца

Вогненныя саракавыя гады, пасляваенны час кардынальна мяняюць эўфанічны і вобразна-выяўленчы рэгістр паэзіі М. Лужаніна. З творчым рахункам гэтага жыццёвага перыяду знаёміць зборнік памеру кішэні салдацкай гімнасцёркі — «Шырокае поле вайны» (1945):

*Мне здалёк па табе сумавалася часта,
Я хацеў аднаго —
каб да стрэчы дажыць.
І вось —
горад маленькі.
На стрэхах купчастых
итосьці шэрымі ніткамі шыюць
дажджы.
(«На вызваленнай зямлі».)*

Вершаваны, перакладчыцкі ўмалот шчодро збіраўся ў нізкі і зборнікі. Спраўна з'яўляліся ў друку кароткія апавяданні і аповесці, артыкулы М. Лужаніна.

Паэмныя вехі творчасці нітаваліся ў ліра-эпічныя палотны, сярод якіх нельга не згадаць асабліва адметныя ў жанравым плане, апрабаваныя гадамі мастацкіх пошукаў, моўнай шліфоўкі: «Кладкі Градоўскага» (1949), «Сіліваны прыгоды» (1952—1969) — «паэма з усмешкаю»; «Хто робіць пагоду» (1959) — «нібыта казка»; «Шумігайцы» (1953—1959), «Матчын дом» (1969), «Волжскі сшытак» (1957—1958), «Як нараджаўся новы свет» (1957—1973).

Праза багацела вобразнай палітрай, падказанай памятнымі сустрэчамі, навянай філасофскімі развагамі, грамадска-культурнымі клопатамі: лірычныя мініяцюры ў прозе (іншае жанравае вызначэнне — абразкі) «Дванаццаць вячорных вогнішчаў» (1946—1976); апавесць-эсэ «Колас расказвае пра сябе» (1964); крытычны агляд рэчаіснасці ў ЗША «Рэпартаж з рубцом на сэрцы» (1968, 1971)...

Шанаваць і памятаць

Творчыя пуцявіны таленавітага аўтара звязаны з літаратурнымі аб'яднаннямі і аднайменнымі часопісамі — «Маладняк» і «Узвышша», газетай «Звязда», часопісам «Вожык», кінастудыяй «Беларусьфільм».

На рахунку грамадскай дзейнасці М. Лужаніна — шэраг пачэсных абавязкаў дзяржаўнага ўзроўню: дэпутат Вярхоўнага Савета БССР (1967—1985), член беларускай дэлегацыі на XXIII сесіі Генеральнай Асамблеі ААН (1968).

Праца на карысць Радзімы адзначана высокімі дзяржаўнымі ўзнагародамі: ордэнамі Леніна, Айчыннай вайны

2-й ступені, Дружбы народаў, Працоўнага Чырвонага Сцяга, «Знак Пашань», медалямі; ганаровымі граматамі Вярхоўнага Савета БССР, Малдаўскай і Літоўскай ССР.

Заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі (1969), заслужаны дзеяч культуры Польшчы (1975).

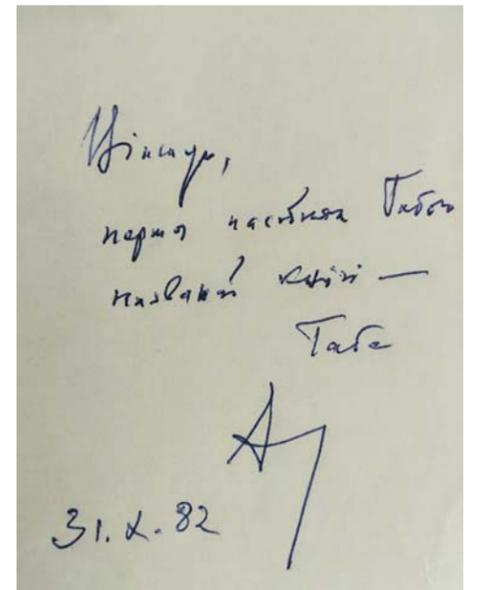
Вялікі жыццёвы і творчы багаж пісьменніка адклаўся ў архіўныя зборы. Аб'ёмісты персанальны фонд вядомага аўтара — 2577 адзінак захоўвання — сёння знаходзіцца ў ЦНБ НАН Беларусі. Пра яго спарадкаванне і вопіс рупілася вопытны спецыяліст Марына Ліс.

Бачыць малое, спазнаваць вялікае

Між зацемак пісьменніка на схіле веку:

«15 лютага 98 г. Жэніна кветка, цыкламен, апошняя на кветцы якога яна так і не дачакалася, праз год успомніў свае абавязкі, зацвіў. І цвіце трэці месяц. Спачатку, амаль у адзін дзень, выбухнуў цэлы букет, не менш за дзесяць кветак. Калі якая ападала, на яе месца вылазіла новая. Цяпер забялелі дзюбкі яшчэ ў дзвюх наквеццяў».

Кожную раніцу наведваюся да іх і заўважаю, што ў самым нізе завязваецца некалькі зусім маленькіх. Хочучь зірнуць на свет божы. І глянуць, калі ў цыбуліны хопіць клёку падняць іх».

Дарчы надпіс аўтара «Колас расказвае пра сябе» (1982) Яўгенія Пфляўмбаўма.

Дзённікі Максіма Лужаніна, якія ўтрымліваюць і рэфлексіі на актуальныя падзеі асабістага, грамадскага жыцця, і ўспаміны пра мінулае, апрацаваны ў фондах ЦНБ НАН Беларусі толькі часткова. Знаёмства з імі аўтара гэтых радкоў пераконвае: яны могуць стаць адметным хранографам у спазнанні ўласна аўтара, асобных постацей мінулага, а таксама гістарычных перыядаў жыцця краіны.

Стыль запісаў спецыфічна пісьменніцкі — з багатай палітрай фарбаў, шырокім дыяпазінам эмоцый, пераказам драматычных і анекдатычных сітуацый у былой творчай грамадзе. Напярэдадні і пасля сыходу Яўгенія Пфляўмбаўма, мудрай жонкі і таленавітай дарадцы, паболела мінорных нотак. Чытаеш гэтыя зацемкі і не можаш не адчуць эмоцый пісьменніка. Не пакідае раўнадушным ні датклівая сузіральнасць усяго, што побач, ні дыхтоўнасць слова, якое засталося нам ў спадчыну ў шматлікіх мастацкіх творах прызнанага майстра — Максіма Лужаніна.

Мікола ТРУС,
кандыдат філалагічных навук

У артыкуле выкарыстаны матэрыялы фондаў ЦНБ НАН Беларусі.

Сумныя адценні залатой пары

Восеньскі дождж і пахмурнае неба навяваюць на беларускіх пісьменнікаў сум і настройваюць на філасофскі лад. Гэта можна ўбачыць у дзевятым нумары часопіса «Нёман», які напоўнены лірычнымі разважаннямі аўтараў пра сэнс жыцця і месца чалавека ў гэтым свеце. Здаецца, нічога новага — тыя ж праблемы хвалююць паэтаў і празаікаў ужо не адно стагоддзе. Але вераснёўскі «Нёман» расказвае не пра агульныя праблемы светабудовы, а пра асабістыя хваляванні саміх пісьменнікаў, дзе вельмі шмат «я» і мала «іх»...

Апошнія тры нумары часопіса традыцыйна адкрывае рамана Федара Конева «Добры парыў» (пачатак у № 7). Гісторыя, якая пачалася ў далёкіх 1960-я, працягваецца ў новым тысячагоддзі. Галоўныя героі паступова змяняюцца, на арэну падзей выходзяць маладыя людзі, аднак з такім жа імкненнем да свабоды і справядлівасці. Банальная гісторыя кахання набыла новыя фарбы, але філасофскія разважання пра зло і дабро надаюць твору інфантальнага флэру, які шкодзіць агульнай трагічнай атмасферы рамана. Аўтар узнімае важныя тэмы, якія не страчваюць актуальнасці і сёння. Гэта свабода творчасці мастака і паэта, адмова людзей ад высокіх маральных каштоўнасцей і абсяцэнняванне мастацтва...

Канец рамана адкрыты. Лёс герояў здаецца прадказальным, але гэта толькі здагадка. Не хапіла яркай кульмінацыі, развіцця канфлікту, за якім чытачы сачылі б на адным дыханні. Сур'езная і зладзённая праблема сучаснасці, якая так падрабязна апісвалася ў пачатку, зусім не раскрываецца ў канцы твора. Быццам аўтар вырашыў скончыць банальную гісторыю кахання такім жа банальным спосабам, не даўшы героям магчымасці расказаць аб праблемах грамадства, што пераходзіць з эпохі ў эпоху, з пакалення ў пакаленне...

Аўтар паэтычных зборнікаў «Родны бераг», «Цвет залатыя цяністай ліпы. Трыялеты», «Узмах буслінага крыла», «Іду па роднае зямлі», «3 трывогай і з надзеяй» Валерый Пазняк у дзевятым нумары часопіса «Нёман» завяршае паэтычную рубрыку прыемным пачуццём настальгіі. Казачны стыль апавядання вяртае чытача ў светлыя моманты дзяцінства, дзе кожны шлох травінкі здаецца чароўнай мовай невядомых народаў. Разам з паэтам чытач прагуляецца па знаёмых сцяжынках, пасядзіць каля цёплай печкі і з сябрамі зноў праедзецца на любімым веласіпедзе.

Проза ў гэтым нумары носіць дэпрэсіўны характар. Аўтары сумуюць па мінулым: па дзяцінстве, што даўно скончылася, па цёплым бацькоўскіх абдымках, якіх больш ніколі не будзе, па родных мясцінах, дзе ўсё змянілася... Тут не знойдзеш цікавых паваротаў сюжэта, інтрыгі, сур'езных канфліктаў і вострых тэм. Для кагосьці такія апавяданні могуць здацца нуднымі, але спакойны тэмп і філасофскі настрой вельмі падыходзяць для шэрых восеньскіх будняў.

Цыкл эсэ Міхаіла Пазнякова «Жыццё — дарога» — гэта маналог-разважанне, падвядзенне вынікаў пройдзенага шляху. Пісьменнік разважае пра Бога, шчасце, сілу друкаванага слова.

У апавесці Алены Паповай «Збіраліся на чай» — цікавыя гісторыі пра трох сябровак, якія ў маладосці часта

праводзілі час у адной кампаніі. Першая і самая лірычная частка «Дзень Стані» паказвае жыццё жанчыны, якая, на першы погляд, усім задаволена. Канешне, ёсць праблемы, як ва ўсіх. Аднак Станіслава Рысакевіч-Дамадзеда-Ганібал ставіцца да жыцця лёгка, чым вельмі нагадвае сусветна вядомую гераіню рамана Маргарэт Мітчэл Скарлет О'Хара. Станіслава спачатку таксама не выклікае ў чытача сімпатыі, але яе жыццядлюбства нікога не пакіне абыякавым. Дзве астатнія часткі больш цесна звязаны паміж сабой. Галоўная гераіня — сяброўка Стасі Ніна Казарцава. Звычайная сустрэча сяброў скончылася спірытычным сеансам, на якім адкрыліся дзіўныя рэчы: душа незнаёмца прыйшла прасіць дапамогі... Цікавая гісторыя з містычнымі ноткамі стане прыемным кампан'ёнам у дажджлівы восеньскі вечар.

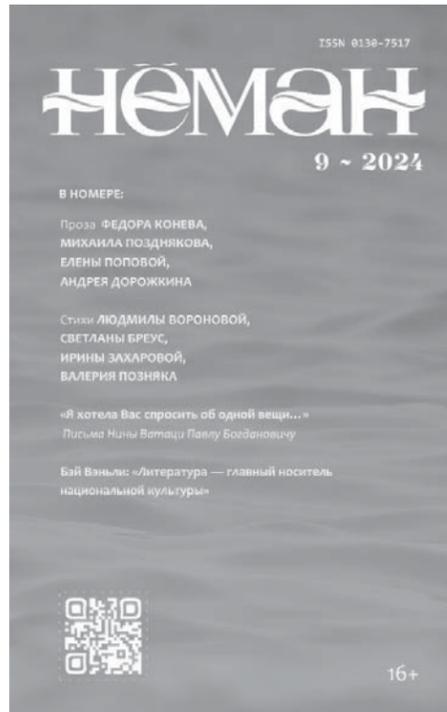
Завяршае апавесць жыццёвая гісторыя дыпламата і перакладчыка Палянскага. Увесь час ён імкнуўся да высокай пасады, паспяховай кар'еры і ўсеагульнага прызнання. Неўзабаве гэтага аказалася мала, таму Палянскі вырашыў стаць пісьменнікам. Канкурэнтаў на гэтым шляху ён ліквідоўваў з дапамогай сувязей. І калі ўжо здавалася, што ўсё ў жыцці атрымалася, лёс наносіць герою цяжкі ўдар...

Апавяданне Андрэя Дарожкіна «Чарнавікі гарачыя раніцы» расказвае пра складаны шлях паэта. Ужо доўгі час Леанід спрабуе напісаць верш, радкі якога даўно круцяцца ў галаве. Крыху стэрэатыпны погляд на паўсядзённасць паэта аўтар падае з лёгкім гумарам і тонкай іроніяй. Леанід пакутуе ад алкагольнай залежнасці. Кожная раніца для яго — падстава выпіць чарку-другую. Але адзін дзень цалкам змяняе жыццё паэта, і верш, нарэшце, можа быць скончаны. Аўтар шмат разважае пра сэнс чалавечага існавання, што можа адцягнуць увагу чытача ад асноўнага сюжэта.

Паэзія ў гэтым нумары прадстаўлена творчасцю Людмілы Воранавай, Святланы Брэус, Ірыны Захаравай і Валерыя Пазняка. Усе паэты разважаюць пра рознае: каханне, восень, дзяцінства і юнацтва. Людміла Воранава дзеліцца сваімі пачуццямі, навяенымі яркай восеньскай парой. Паэтэса не шкадуе эпітэтаў, яе вобразы гарманічныя, а эмоцыі шчырыя.

*Говорят, осень — время молчанья.
Ты звучишь, моя осень, во мне
Светлой музыкой необычайной,
Как когда-то в младенческом сне.
Чистой, ласковой песней-романсом
В нежных каплях прохладных дождей,
В каждом миге, что дан мне авансом,
В голосах милых сердцу людей.
Ты звучишь, как любви моей песня,
Без надежды, но с верой в душе,
Что когда-то мы вместе воскреснем
Где-то там, далеко, в мираже.*

Творчасць Людмілы Воранавай — лірычная песня, у якой з замілаваннем расказваецца пра дарагія сэрцу мясціны, пра блізкіх людзей. Пісьменніца

таленавіта спалучае ўласныя пачуцці з уважлівым назіраннем за навакольным асяроддзем. Яна не прапускае ніводнага, нават самага неадчувальнага, змянення прыроды. Калі яшчэ застаўся лёгкі сум па цёплых летніх дзеньках, — паэзія Людмілы Воранавай — надзейны сябар, які дапаможа палюбіць халодную і пераменлівую восень.

Упершыню на старонках «Нёмана» — вершы Святланы Брэус. Паэтэса з цёпльнай і настальгіяй успамінае родныя мясціны, дзе калісьці была шчаслівай. Кранальны твор «Матулін грабенец» адгукнецца ў сэрцах многіх чытачоў, якім вельмі рана прыйшлося расстацца з пяшчотай родных рук. Аднак паэтэса дае надзею, што гэта несапраўднае расстанне, а будучая сустрэча стане цёплай і шчырай.

*А в каждой вещи — мамина рука,
И гребешок был в волосах у мамы...
Уносите жизни быстрая река —
Ни позвонить,
ни выслать телеграммы...*

*Я волосы, как мама, расчесу,
Чтоб хоть чуть-чуть быть
на нее похожей,
И никуда, как раньше, не спешу —
Уже покрылись волосы порошей...
Нет, мама не ушла, она со мной,
Наедине мы с ней ведем беседу.
Вот гладит мои волосы рукой —
И отступают горести и беды...*

Тэма кахання — шчырага, балючага, трагічнага — раскрываецца ў творчасці Ірыны Захаравай. Кожны радок прасякнуты яркімі пачуццямі, якія пакідаюць глыбокі след у сэрцах чытачоў. Стыль аўтара нагадвае матывы паэзіі знакамітай Ганны Ахматавай. Мінімалізм, псіхалагізм і глыбіня перажытых пачуццяў аб'ядноўваюць дзвюх жанчын. З-за яркіх і смелых параўнанняў здаецца, што лірычным героем усіх твораў з'яўляецца сама паэтэса. Быццам праз усе цяжкасці кахання яна праходзіць разам з чытачом.

*То ли явь, то ли сон — все смешалось.
Перепутался с ночью день.
Мне вчера поутру казалось,
Что не будет цвести сирень.
Расцвела... расцвела и опала.
И заметит едва смогла,
Как цвела непримично мало,*

*Я так мало сама цвела.
Облетели при первом вздохе
Грозового меча цветы.
Ну и пусть я в конце эпохи,
В середине которой — ты.*

Аўтар паэтычных зборнікаў «Родны бераг», «Цвет залатыя цяністай ліпы. Трыялеты», «Узмах буслінага крыла», «Іду па роднае зямлі», «3 трывогай і з надзеяй» Валерый Пазняк у дзевятым нумары часопіса «Нёман» завяршае паэтычную рубрыку прыемным пачуццём настальгіі. Казачны стыль апавядання вяртае чытача ў светлыя моманты дзяцінства, дзе кожны шлох травінкі здаецца чароўнай мовай невядомых народаў. Разам з паэтам чытач прагуляецца па знаёмых сцяжынках, пасядзіць каля цёплай печкі і з сябрамі зноў праедзецца на любімым веласіпедзе.

*Мой старый друг, велосипед,
Ты нынче ржав, я нынче сед.
Но до сих пор, но до сих пор
Забить не можем школьный двор,
Откуда мы, как ветер, мчали, —
Так быстро я крутил педали.
Последний луч дневной угаз.
Хотя бы кто окликнул нас.
Мы ту, что стать могла судьбой,
Легко оставили с тобой.
И вот ты ржав, и вот я сед,
Увы, назад дороги нет.*

Для рубрыкі «Дакументы. Нататкі. Успаміны» Зміцер Давідоўскі падрыхтаваў публікацыю пра выдатнага бібліяграфа Ніну Ватацы. Усё жыццё Ніна Барысаўна прысвяціла даследаванню жыцця і творчасці Максіма Багдановіча і збіранню рукапісаў паэта. Яна вяла актыўную перапіску з братам Максіма Паўлам Адамавічам Багдановічам. Перапіска доўжылася тры гады — з 1965 да 1968-га. Менавіта Павел Адамавіч дапамог вярнуць у Беларусь унікальныя рукапісы аўтара «Вянка», многія з якіх лічыліся беззваротна страчанымі.

Павел Багдановіч вялікую частку жыцця пражыў у Яраслаўлі, беларускай мовы не ведаў, таму перапіска вялася выключна на рускай. У Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва захоўваецца сямейны фонд Багдановічаў. Яго аснову складаюць дакументы, перададзеныя Адамам Ягоравічам Багдановічам, бацькам паэта, яшчэ ў 1927 годзе ў Інбелкульт, адтуль у Акадэмію навук БССР і нарэшце ў БДАМЛМ. Трэба сказаць, што фонд дагэтуль папаўняецца. Менавіта ў фондзе цяпер захоўваецца 15 лістоў Ніны Барысаўны Ватацы Паўлу Адамавічу Багдановічу.

Пра беларуска-кітайскія літаратурныя сувязі пагутарыў з прафесарам Бэй Вэньлі Аляксей Карлюкевіч. Абмеркавалі не толькі літаратуру, закралі розныя сферы мастацтва і супрацоўніцтва ў сферы адукацыі. Больш падрабязна раскрылі дэталі работы Цэнтра вывучэння Беларусі, які быў створаны ў 2012 годзе ва Усходне-Кітайскім педагогічным універсітэце. Гэта першы даследчы ўніверсітэцкі цэнтр, арыентаваны на вывучэнне Беларусі. У 2014 годзе Усходне-Кітайскі педагогічны ўніверсітэт і Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь падпісалі Пагадненне аб супрацоўніцтве па развіцці Цэнтра вывучэння Беларусі пры УКПУ. Суразмоўцы таксама абмеркавалі папулярныя ў Кітаі творы беларускіх аўтараў і паразважвалі, з якімі кітайскімі класікамі яшчэ не пазнаёміліся беларускія чытачы.

Лізавета КРУПЯНЬКОВА

Калі ў душы ўсё выспела

У Выдавецкім доме «Звезда» пабачыла свет кніга нарысаў пісьменніка Расціслава Бензерука «Сардэчны абярэг», прысвечаная вядомым у літаратуры асобам, з якімі творца з Жабінкі сустрэўся і пасябраваў на ўсё жыццё.

З маленства чалавек шукае свае дарогі, якія выбрукаваны ўвагай і клопатам настаўнікаў. За кожны значны крок да свайго літаратурнага поспеху вядомы дзіцячы пісьменнік, публіцыст, паэт Расціслаў Бензарук удзячны тым, хто быў спагадлівы да яго літаратурнага лёсу, — старэйшаму брату Паўлу Бензеруку, выдатным творцам Уладзіміру Калесніку, Янку Брылю і Васілю Вітку.

З цеплынёй і ўдзячнасцю Расціслаў Мацвеевіч згадвае на старонках кнігі сустрэчы з Цімохам Васільевічам Крысько, вядомым у літаратуры пад імем Васіля Віткі, у раздзеле «Жыў на свеце дзед Васіль».

Уладзімір Калеснік — яшчэ адна асоба, якая паўплывала на лёс Расціслава Бензерука, які прызнаецца: «У студэнцкія гады мне выпала бачыць Мележа і Шамякіна, Брыля і Навуменку, Караткевіча і Бардуліна. Нейкім сваім унутраным чуццём Уладзімір Андрэевіч Калеснік улавіў, што я магу выступаць пры абмеркаванні кнігі».

Вельмі прыемна адкрываць для сябе любімыя пісьменнікаў не па сухіх энцыклапедычных даведках, а па аповедах пра іх чалавечыя любімыя, жывым успрымання рэчаіснасці. Расціслаў Мацвеевіч расказвае пра сваіх педагогаў шчыра і проста, дае магчымасць напоўніцца іх сардэчнай цеплынёй, якая сагравае праз дзесяцігоддзі.

Маладым літаратарам, ды і моладзі розных прафесій будзе цікава прасачыць рост пісьменніка-пачаткоўца, расказаны праз гады ўжо сталым творцам. Аўтар дазваляе ўявіць, як пад шамаценнем дубоў вырастае таленавіты парастак, як шліфуюцца недаспелая творчасць і набірае абароты майстэрства, а за гэтым прыходзіць і прызнанне.

Расціслаў Бензарук успамінае дзень, калі ўпершыню даслаў у сталічны часопіс свае творы і Янка Брыль з усяго напісанага адабраў апаваданне «Ленкін характэр», падказаў дапрацаваць твор і адправіць яго ў газету «Зорька». Гэта стала стартапам для маладога пісьменніка.

Аўтар кнігі «Сардэчны абярэг» прыгадвае мудрыя парады, што давалі пачаткоўцам мэтры. Усё сказанае імі гучыць актуальна і сёння.

— Калісьці малым куплялі адзенне на вырост, бо за адзін год не зносіш. Для дзяцей і пісаць трэба гэтак жа добра, зразумела, як і для дарослых, але крыху з хітрынкаю, — вучыў Васіль Вітка.

На старонках сваёй кнігі Расціслаў Мацвеевіч паказвае, як самое жыццё выпісвае цікавыя сюжэты, а таму і розныя супадзенні ў творах з жыццёвымі рэаліямі зусім не выпадковыя. У замалёўцы «Цесны свет» Расціслаў Бензарук пераносіць нас у 1990-я, калі ў яго сям'і здарылася няхачасце: дачка

Наташа трапіла ў аўтакатастрофу. Сярод тых, хто прыйшоў на дапамогу, аказаўся таленавіты хірург Вісарыён Крысько, як высветлілася пазней — сын Васіля Віткі. «Сапраўды, калісь Васіль Вітка дапамагаў мне, дзіцячаму пісьменніку, станавіцца на ногі, а цяпер яго сын ратаваў маю дачку», — згадвае Расціслаў Бензарук. А яшчэ праз бяду, праз пільны позірк з Вечнасці Васіля Віткі ўдалося забыць і былыя крыўды — памірыцца са старой знаёмай.

Ва ўспамінах Расціслава Мацвеевіча хаваюцца розныя інтрыгоўныя гісторыі. Аўтар распавядае, як узнік герой часопіса «Вясёлка» — Вася Вяселкін, чаму Вітка назваў свайго сына Вісарыёнам, каму і пры якіх абставінах Расціслаў Бензарук падарыў у 1975 годзе першы экзэмпляр сваёй дэбютнай кнігі...

У раздзеле «Заўжды ў сорак першым» аўтар знаёміць чытача з Алесем Махначом і Раманам Левіным. Гэтыя пісьменнікі сталі жывымі сведкамі ваенных падзей. З Алесем Махначом Расціслаў Бензарук пазнаёміўся ў 1989 годзе, калі ў Жабінцы Брэсцкай вобласці ладзілася святая кнігі і беларускага фальклору. Гэта сустрэча не стала апошняй. Пісьменнік з Жабінкі дасціпна занатаваў успаміны слыннага літаратара і падзяліўся сваімі ўражаннямі ад сустрэч. Другая гісторыя раздзела і носіць назву «Сардэчны абярэг». Гэткім абярэгам стаў медальён з выявай Мадонны, які павесіла на шыю Рамана Левіна яго прыемная маці Фларыя Будзішэўская, ратууючы ад расправы яўрэйскага хлопчыка, якому было суджана выжыць і стаць пісьменнікам. Жанчына ахвяравала сваім жыццём дзеля жыцця бліжняга свайго. Яна перадала дзіцяці частку сваёй бязмежнай любові, трывогі і веры ў хуткую перамогу перад тым, як сысці ад рук катаў у Вечнасць.

Паэту-земляку Івану Арабейку Расціслаў Бензарук прысвяціў аповесць-эсэ «Найбольш зямны». Расціслаў Мацвеевіч прааналізаваў Арабейку паэзію, багатую фарбамі і шчырасцю. Дарэчы, Іван Сяргеевіч першым напісаў верш, прысвечаны вогненнай вёсцы Драмлёва, спаленай разам з людзьмі 11 верасня 1942 года.

Іншага свайго земляка, паэта Васіля Гадульку, Расціслаў Бензарук

запомніў «сціплым паэтычным рупліўцам». Цяжкі лёс напаткаў лірыка, які нарадзіўся ў беднай сялянскай сям'і, але быў здольным да навук. Гартаючы старонкі кароткага, але яркага паэтычнага жыцця земляка, пісьменнік паказвае, наколькі безабаронны паэт перад абставінамі, як моцна можа крываваць чыстая душа самотнага анёла. «Такога паэта нельга пакідаць на волю лёсу, бо ён адзначаны боскай ласкаю», — сказаў калісьці паэт Васіль Сахарчук. Здаецца, блізкія людзі гэта разумелі, але не збераглі: розныя перыпетыі рвалі крылы Васіля Гадулькі, яго сэрца трывожылася і пакутавала ў адзіноце.

У аповесці-эсэ «Святло сонечнай усмешкі» Расціслаў Бензарук успамінае калегу па пярэ з вёскі Сташаны Анатоля Шушко, які заўчасна пайшоў з жыцця ў 2018 годзе. Беларускую мову і літаратуру ў Сташанах у сярэдніх і старэйшых класах выкладаў Мікола Купрэў, які адразу прыкмеціў таленавітых хлапцоў Анатоля Шушко і Міколу Антанюскага. Расціслаў Мацвеевіч згадвае жыццёвы і творчы шлях Анатоля Шушко, яго ўніверсітэцкіх сяброў, захапленца яго самабытнымі вершамі, у якіх дыялектамі высвечваліся дыялектныя словы: «залья» (замест «зала»), «пархумія», «льга», «хвайны», успамінае сумесныя вандроўкі па Беларусі. Надзелены вялікім талентам паэтызаваць жывыя карцінкі жыцця, Анатоля Шушко запомніўся сябрам сваёй добрай усмешкай, ён быў заўсёды адкрыты людзям, весяліў сваімі аповедамі.

Напрыканцы — эсэ пад агульнай назвай «Добры дзень і бывай!..», якія аўтар называе «невялічкай трылогіяй». Прамяністыя жыцці беларускіх паэтаў Леаніда Якубовіча, Анатоля Серпантовіча і Уладзіміра Шурпы спыніліся на ўзлёце. Успамінаючы Леаніда Якубовіча, Расціслаў Мацвеевіч згадвае адну з дзвюх яго мініячур, уключаную ў першы і адзіны зборнік паэта, што пабачыў свет праз дзевяць гадоў пасля яго смерці. «Жыта заўсёды жнуць, калі яно добра выспе, калі зярняты, здаецца, звоняць пад жнівеньскім ветрыкам. Так павінна быць і ў пісьменнікаў: бярыся за пяро толькі тады, як адчуваеш, што ўжо ўсё выспела ў душы для новага твора — так і звоніць добрымі вобразамі, добрымі думкамі».

І гэта сапраўды так: творчыя ўсполахі і набыткі прыходзяць да аўтара так жа ціха, як спее жыта. І ў моманты творчага жніва — калі выдаюцца зборнікі, прыходзіць увага ад чытачоў і павага ад папличнікаў, узнікае разуменне сапраўднай ролі паэта: вучыць чалавечнасці, у рыфмах, эпітэтах, метафарах раскрываць прыгажосць душы і наваколя, такога на першы погляд звыклага, але самага каштоўнага, роднага з маленства.

Цудоўная парада для маладых аўтараў праходзіць чырвонай ніткай праз усе нарысы Расціслава Бензерука, які вучыць быць аказным за сваю творчасць, заставацца самім сабой і верным мастацкаму слову.

Таццяна ДЗЕМІДОВІЧ

Чытацкі дзённік
Навума Гальпяровіча

Трыадзінства Віктара Гардзея

...Ля ціхай затокі на плёсе
Ёсць ічасце згадаць аб любві.
Свайх я не высушу вёсел —
Плыві, мая лодка, плыві!
Крычаць патрывожана гусі
У мройны азёрны разліў.
А карта маёй Беларусі —
Як луг, што блакітна зацвіў...

Здаўна зацікавіўся вершамі Віктара Гардзея. Яшчэ тады, калі ён, супрацоўнік ганцавіцкай газеты, не быў у Мінску, а вершы ўжо шырока публікаваліся ў рэспубліканскім друку.

Першая кніжка «Касавіца» выйшла ў 1975 годзе. Паэту не было яшчэ і трыццаці. Гэта сёння дэбютанты стартуюць і ў шэсцьдзесят гадоў. А творы маладога Гардзея ўжо тады вызначаліся адметным голасам, шчырасцю і натуральнасцю.

Зубры ідуць, а побач зубраня.
Світалыны змрок радзее ў Белаежы.
І зоркі тухнуць, як агні начлежак
Над Белаежай на пачатку дня.

Былі ў першым зборніку і трацыйныя тады для пачаткоўцаў «паравозікі»-водгукі на надзённыя для таго часу тэмы і падзеі, але вока чаплялася за няэмушаную шчырасць і замілаванасць роднай зямлі, блізкімі палескімі краявідамі.

Прыцягвала высокая культура і радка, вобразнасць, характэрная для сапраўднай паэзіі.

І мае спадзяванні ўбачыць новыя цікавыя кнігі паэта апраўдаліся.

«Незабудкі азёр», «Узрушэнне», «Дзікая пчала»... Віктар ужо быў паўнапраўным удзельнікам літаратурнага працэсу. Стаў пісаць прозу, але вершы заставаліся як адхланне, як светлыя сполахі:

Восені кладзецца ліст журботны
На сухія з чэрвеня брады.
Неўпрыкмет у вырай незваротны
Птушкамі ляцяць мае гады.
Прамільгнулі чайкі дзён дзіцячых
Меней стала ў справах мітусні.
Прашумелі галкі дзён юначых —
Болей стала ў сэрцы цішыні.

У паэзіі Гардзея няма жадання вызначыцца пэўным эксперымантам, гучнасцю, эпатажам. Яго вершы ў рэчышчы традыцыйнай беларускай паэзіі, але найлепшых яе здабыткаў.

Паэтычны зборнік «Трыадзінства» выйшаў у выдавецтве «Мастацкая літаратура» ў серыі «Залатое пяро» з рэпрадукцыйнай карціны Шышкіна, нібы падкрэсліваючы гэтую традыцыйнасць, бо Шышкін для некаторых якраз апалагет такога традыцыйнага пазачасавага мастацтва. Не ўсім сёння блізкі і мастак ды традыцыйная паэзія ўвогуле, і творчасць Віктара Гардзея ў прыватнасці.

Але ўсё ж сапраўднае мастацтва перажывае часы і мітусню і застаецца шчыльнай і шчырай нотаю, якая кранае душу:

Адно імгненне — вочы, вусны
Адчайна ў вечнасць адплылі,
Сучок пад яблыню хруснуў,
І — ціха, ціха на зямлі...

Такая паэзія патрэбна і ў нашы вірлівыя часы. І ў патаемныя хвіліны радасці і светлага смутку, калі ты нібыта сам-насам з вечнасцю, яна кладзецца шчыльнай мелодыяй, якую хочацца слухаць і слухаць.

І сярод гэтых яе патаемных гукаў ёсць і простыя, але глыбокія і шчырыя радкі майго сучасніка Віктара Гардзея.

Станіслаў ВАЛОДЗКА

Праведнікі Беларусі

Праведнікі мілай Беларусі,
Вам я, як героям, пакланюсь.
Гімн іграе сонечны на гусях
Праведная наша Беларусь.

Быў жа час: нахлынула навала,
Баль спраўляла лютае звяр'ё,
Вы жыццё яўрэяў ратавалі,
Пад пагрозу ставячы сваё.

Гледзячы халоднай смерці ў вочы,
Не магли няшчасных ёй аддаць,
Бо Хрыстос на свет
прышоў аднойчы,
Каб усіх нас, грэшных, ратаваць.

Неба воч не зводзіць —
усё бачыць
І заўжды пачуццямі гарыць...
Хай Збавіцель шчодро
вам аддзячыць,
Што вы мужна неслі цяжкі крыж...

Дым ад крэматорыяў клубіўся.
Ён і зараз недзе ў хмарах ёсць.
Гром крычыць,
народ каб не забыўся...
Дождж з гаркатай тут нярэдка гоць...

Праведнікі мілай Беларусі,
Вам я, як героям, пакланюсь.
Гімн іграе сонечны на гусях
Праведная наша Беларусь.

Матросу

Доўга плыў і ляцеў,
Доўга ехаў і йшоў.
Ты даўно так хацеў
Прычасіцца душой

Да вытокаў сваіх
Жыватворных. Ад іх
Моц бяруць карані
І твае, і радні.

Ты вярнуўся здаля
Ў першародны свой кут.
Гнуткай пугай змаля
Пасвіў воблакі тут.

Стужкі дзве — на плячах,
А ў душы марака —
І маленства ручай,
І дзяцінства рака.

І да вусця жыцця
Будзеш помніць, матрос, —
Дзе з радзімай малой
Разам некалі рос.

Жыццялюб

«Я люблю тебя жизнь» —
Гэта песня любімаю стала
Для мільёнаў, бо ёсць
Жыццялюбав на свеце нямала.

Рады гэтаму так,
Што ў іх шэрагах я апынуўся.

З імі я да добра
Па дарозе няпростай памкнуўся.

Дзе парой на шляху
Буралому ляжалі завалы.
Ды любоў да жыцця
Нам надзею згубіць не дала.

Хоць і стойкія мы,
Нам таксама здаралася ўпасці,
Ды любоў да жыцця
Падымала ізноў нас на шчасце!

Хоць бывала не раз
Мог накрыўдзіць
глыбока нас хтосьці,
Ды любоў да жыцця
Не дала раз'есці нас злосці!

Ад любові да жыцця
Мы не можам
накрыўдзіць нікога.
Той, хто любіць жыццё,
Любіць бліжніх сваіх, як і Бога.

Хто ўлюбёны ў жыццё, —
Не засмуціць любое надвор'е,
І праз хмары яму
Бачны сонца і ў небе сузор'і.

Раіса БАРАВИКОВА

Восень залатая

Мой райскі сад заўжды жыве без восені —
уяўны, на зялёнай аблачыне,
мы высветлілі нашы ўсе адносіны
і для сустрэч даўно няма прычыны.

Ужо, як ні гукай — маўчыць душа.
Разбегліся па розных сцежках лёсы.
Мы выпілі да дна з таго каўша,
што падарылі некалі нябёсы.

Парушаны ўсе звычкі і ўсе зносіны,
Ў акно пажухлы ліст не залятае...
У маім садзе не бывае восені,
ды так патрэбна восень залатая!

Сябар

Ужо не будзяць птушак галасы.
Цень ад старой ігрушыны забавіны.
У нейкія далёкія часы
сюды прыехаць мог бы сябар даўні.

Каб вершамі да рання гаманіць,
зацягвацца гаркавай цыгарэтай,
сыходзіць лета ўспышкамі зарніц,
сядзіба ўся, як бы за краем свету.

Няма гасцей... Халодзіць ранак хмарны.
Запахалі цяплом у грубцы дзверцы.
І сябар невядома дзе ў кавярні,
мо піша верш апошні на сурвэтцы.

Квадраты

Трымаюся заўжды сваёй мяжы,
ды часам не да той даткнуся клямкі,
і хтосьці цалкам і ва ўсім чужы
уміг памкнецца ўзяць у свае рамкі.

А я ў палях...
І сваяком мне — вецер!
Магутны ён, я — злёгка фантазёрка.
Ён долу гне ў гняўлівым
шале веце,
і я яго спыніць спрабую дзёрзка.

Ужо выносяць дні на самы ўскрай
і хочацца назад паазірацца,

зямны наш рай, вядома, што не рай,
ды ёсць і ў ім, чым можна захапляцца.
Квітнее луг, бо лета акурат.
Сундук хавае мамчын
строй калішні.
Малевіч бачыў чорным свой квадрат,
мой — колеру бацькоўскай
спелай вішні.

Ліхтарык

Вераніцы Карлюкевіч

Павуцінне цішком адлятае
шляхам азяблым з просіні,
а ў далёкім ад нас Кітаі
сёння свята Сярэдзіны восені.

Хутка прымаразак адтае
і азорнуць ясныя мары,
бо ў далёкім ад нас Кітаі
загарэўся чароўны ліхтарык.

Скруха

Прывабляць лёгкай прахаладай кроны,
дзе дужасцю наліты кожны ствол,
толькі ж ад скрухі лес не абароніць,
адно што зачаруе хараством.

Усцешна сонцу промямі праліцца,
гадзюка выпаўзае на прытёк,

і вочка яе з колкае ігліцы
блішчыць, як скамянелы вугалёк.

Іду наўпрост праз мокрае ламачча,
абдыме ўзлесак млявай цішынёй,
а ў гушчары дзесь птушка
скрушна плача
і рупіць плачам адгукнуцца ёй...

З'яўленне
шаравой маланкі

Нішто на свеце не жыве бясконца.
Бывае, праўда выльцеца ў падман.
Цалоткі дзень свяціла зырка сонца,
А вечарам — успыхнуў ураган.

Усё шуміць, бурліць, маланак джалы
у паднябесі пырскаюць агнём,
стаю, гляджу
з непрыхаваным жалем,
як непагадзь бушуе за акном.

Стаў сад на момант
неймаверна яркім.
У бліках незвычайнага святла
Замільгацелі дрэвы, як агаркі...
І я раней інакшаю была.

З нябёсамі гуляла ў забаўлянкі.
Блішчасты шар да яблыні імкне...
Было, калісь цікавілі маланкі,
цяпер яны расшукваюць мяне.

Юрась НЕРАТОК

Мая вёска

Мая вёска, мае Хадакі,
Вы глядзіце ў чатыры бакі.
Толькі сонца зімою і летам
Устае і садзіцца за лесам.
І да восені з цёплай вясны
Гнёзды ладзяць на стрэхах буслы.

Мая вёска, мае Хадакі,
Праляцелі над вамі вякі.
Толькі злыдням-чужынцам параю:
Не чапайце вы нашага краю!
Тут народ працавіты, сялянскі,
А як што — баявы, партызанскі.

Мая вёска, мае Хадакі,
Хай над вамі гучыць смех людскі.
Нараджаюцца хай пакаленні,
Хай бароняць крыжы іх і цені
Тых, хто жыў тут, а потым — і нашы:
Крыкам ластавак з сенцаў паддашша.

Мая вёска, мае Хадакі.
Вы прабацьце, што я воль такі:
Што нядоўга, нячаста бываю —
Можа здацца, што вас забываю...
Але верце, як роднаму сыну:
Я вас помню ў любую хвіліну.

Мая вёска, мае Хадакі!
Тут шчыруюць мае землякі.
Бульба, сена, каровы і гусі,
Як паўсюль на маёй Беларусі.
Але дзе б ні вялі мяне ногі —
Не забуду да вас я дарогі.

Сачыненне
«Як я правёў жыццё»

Працяглы век ад безлічы пакут
Для спраў кармічных —
як усхліп, кароткі.
Таму з навесткамі ў Вышэйшы суд
Для выраю збіраемся ў чародкі.

Ды не ўзаўеца ў неба стройны клін —
Нам адлятаць належыць паасобку.
І будзе кожны з нас зусім адзін,
Калі адключыць лёс з напругай кнопку.

Таму глядзім у вочы
прост-наўпрост
І слухаем амаль замілавана,
І падымаем за здароўе тост,
І кажам, што пра смерць
нам думаць рана.

Успамінаем тых, хто адышоў,
І шанцу зычым тым,
хто ў нізкім старце...
Матч адыгралі, адскакалі шоу —

Хто з бляскам, хто ў напрузе,
хто ў азарце.

Гаворым пра дзяцінства зніклы кут
З налётам настальжы,
ды без малення.
І ведаем: зямля такая тут —
Свой крыж нясе любое пакаленне.

Напэўна, памыляліся шматкроць
І часу шмат згламуздзілі ў забавах...
Ды белы аркуш,
што ўручыў Гасподзь,
Запоўнены без клякс і значных правак.

Ускінем позірк у нябёсаў гладзь
Перад канцом,
нібы перад пачаткам.
Папросім продкаў трошкі пачакаць
І пажадаем поспехаў нашчадкам.

Пакуль да нас крадзеца серп Жняца
І елак дух не знішчыў
пах чаромшын,
Данішам сачыненне да канца!
...Аднак апошні сказ шматкроць
скончым.

Казімір КАМЕЙША

***

На лаўках, століках, табурэціках пры вясковай вуліцы, праз якую прабягае гаманкая шаша, гурбачкамі духмяняцца ды ўзвышаюцца чырванашчокія яблыкі, налітыя сокам слівы, клубні бульбы, мардасценкія пераспелыя памідоры ды рэпа з кабачкамі... Можна сказаць, як заўсёды: «Чаго тут толькі няма!» Але лепш так: «Усё тут ёсць, што вырастала і на што здатная беларуская восень». Вырасціла, вядома ж, клопатам і рукамі сваіх гаспадароў.

А там, далей па вуліцы, будуць і малачко, і смятанка ў слоіках, і тое, што з лесу: грыбы, журавіны, брусніцы. Ды і сама восень нагадвае гаспадыню ў яшчэ яркай, хай і не квяцістай, сукні. І няма тут ніякай рынкавай мітусні і сноўдання: спыняй свае колы і купляй, што табе ўсміхаецца.

Восеньскія дарогі пракручваюцца ў памяці цікавымі каляровымі кінастужкамі. Магчыма, і не знойдзеш на вялікай мапе краіны нейкай маленькай, ужо пад новы грабянец прычасанай вёсачкі, а ўсё ж спыні свае колы, нанясі яе, не нанесеную на мапу, у сваё сэрца. А там месца хопіць усяму, што здатнае здзіўляць чалавека.

Бяжыць мая восеньская дарога праз Новую і Старую Рудзіцу, а потым будуць Круціца, Войраўка, Дудзічы, Дудуткі... Усюды — нашы спеўныя назвы. Усюды і восень са свімі дарамі. І ўсюды людзі, вясельны і сумныя, шчаслівыя і не вельмі. Люблю не толькі ўглядацца ў іх самыя адкрытыя твары, але і глядзець на іх спрацаваныя рукі. Яны, людзі, амаль усе гаваркія, раскажуць табе і пра тое, чаго ты сам ніколі не спытаеш. Словы, і свае, і чужыя, часта забываюцца. Але знікае не ўсё. Штосьці бярэ для сябе і памяць. Адзін селянін, зважаючы бульбу на яшчэ старых вагах з даўно знаёмымі гіркамі, сказаў мне так: «Во каб хто прыдумаў такія вагі, на якіх можна было б узважыць увесь цяжар нашай сялянскай работы!» Калі я ўжо крыху адехаў, схамянуўся, што сам нічога не сказаў у адказ чалавеку. Цяпер кажу праз адлегласць. Кожны чалавек-працаўнік і без вагаў ведае ўвесь цяжар сваёй работы. Ён бачны і на вока. А там, дзе ты не прыклаў сваіх рук, навошта і ўзважваць? Гэтае мне хацелася сказаць чалавеку.

***

Паэты выступалі ў вясковым клубе. Першаму далі слова найстарэйшаму. Яго, вядома ж, назвалі таленавітым, згадалі ўсе пасады, якія ён займаў у жыцці, прэміі, намінацыі якіх ён быў, але не атрымаў, згадалі дзяцей яго, унукаў, нават жонку з цешчай. Паэт быў задаволены: яму ўсміхаліся, пляскалі ў далоні. Дайшла чарга да маладзейшага.

— А як мне вас аб'явіць? — шапнуў на вуха вядучы маладзейшаму.

— Аб'явіце, што выступіць паэт невядомы, які я і ёсць.

— Што, так і аб'явіць — «невядомы»?

— Толькі так і аб'явіце!

Калі прагучала тое аб'яўленне — уся зала ўскалыхнулася, зашумела. Ды слухалі маладога пад дружныя воплескі і воклічы і доўга не адпускалі са сцэны. Клуб ён пакідаў ужо вядомым паэтам.

Паміж кубкам і вуснамі

З новых запісаў

***

Не зусім мне падабаецца слова «тады». Яго гавораць часцей за ўсё людзі старыя. Стары, значыць, і я, бо ўсё часцей і часцей хапаюся за гэтае слова. Ды як не пагадзіцца і з тым, што **тады** і пісалі, і казалі, і спявалі так, што і нам сёння ўсё іхняе і добра кажацца, і добра чытаецца, і ў ахвоту спяваецца. А што ж, цікава, з нашага сённяшняга, будуць і казаць, і спяваць, і чытаць пасля нас? Калі знойдзеце адказ, адсылайце яго на адрас майго праўніка!

***

І надта любіў гэты пушчанец спасылацца ва ўсім на «святое пісанне». Часта і казаў: «А ў «святым пісанні» пра гэта напісана так і так». І ўсе верылі яму, бо то ж святое пісанне. А святое яно і ёсць святое. Мінуй нейкі час, і ўсе даведліся раптам, што меў той дачыненне і да пісання зусім не святога. Шпрайбаваў за вочы на сваіх вяскоўцаў самыя паскудныя даносы, за што тыя плацілі не толькі аднымі штрафамі. Многія і сёння здзіўляюцца, як гэта яму дазваляла ўсё тое «святое пісанне».

***

— Каго ты любіш, Марыська?
— Люблю мамуську, люблю татуську...
— А яшчэ?
— Люблю і «яшчэ»...

Арыенцір

У самым пачатку вёскі чалавек саскочыў з ровара і пытаецца ў самай першай сустрэчнай жанчыны:

— Скажыце, дзе тут жыве Лявон, каторы вартаўніком на кароўніку робіць?

Жанчына адставіла ўбок пустое вядро і тлумачыць:

— Там, за Фэльцінай лужай, праз хату, злева...

— Ну калі за лужай, то знайду, а калі ў лужы, тады...

— А што тады?

— Тады пачаваю, пакуль лужа высохне.

— Дзе яна высохне, калі сам ён ад п'тва ніколі не прасыхае, п'янтос гэны...

— ?..

***

Тое, што ў адных умоўна называецца каханнем, для іншых гэта вялікі грэх. На партсходах маёй маладосці для такіх ладзілі грозныя судзіліны. Судзілі гэтак: тыя, хто сядзеў на пярэдніх крэслах, рабілі выгляд грозных суддзяў, а тыя, хто на галёрцы, смяяліся, кідалі едкія ды рагатлівыя рэплікі. Нехта аднойчы і кінуў адтуль:

— Гэй, вы! Хто з вас бязгрэшны — п'дміце рукі!

Ніводная рука не паднялася. Думаю, што сярод тых, каму даводзілася судзіць, былі яшчэ большыя грэшнікі. Бязгрэшны не той, чые грахі не бачаць іншыя, а той, хто іх не хавае ад іншых.

***

Ніяк не хочацца згаджацца з аўтарам, які піша пра «дно неба», якое ў яго нават чорнае. Мае на ўвазе, напэўна, хмару. Нават калі спаслацца на ўмоўнасць самога ўяўлення неба, дна тут ніяк не ўбачыш. У неба можа быць толькі вышыня. А ў вышыні дна не бывае. Можа, гэта столь якая?..

***

Рукі нябожчыка не паказвалі тым, хто з ім назаўсёды развітваўся. Схавалі іх, ахінулі лагоднай самых найярчэйшых летніх і жывых кветак. Так і пайшоў ён у іншы свет са сціснутымі кулакамі.

***

На ўсё патрэбен час: і на добрае, і на дрэннае, і на тое, каб звыкнуцца з нечым, і на тое, каб адвыкнуць ад яго; ды і на тое, каб збудаваць штосьці, а потым і разбурыць тое збудаванае. Тым, хто будзе, часам даводзіцца і ламаць збудаванае. У жыцці ўсялякае здараецца. Калі часам кажуць, што няма часу на ўсё гэта, — кажуць няпраўду. Бо час заўсёды ёсць, нават калі няма самага чалавека. А калі ёсць Час і няма ў ім на штосьці часу чалавеку, гэта ўсё называюць **бесчасоўем**.

***

Скардзіўся жонцы малады калгасны брыгадзір:

— Во, прызначылі начальнікам, дык цяпер думай, да каго, дзе і за што прычапіцца.

— Можа, да мяне цяпер будзеш менш чапляцца, — пасмяялася тая.

***

Нішто так не пераконвае чалавека, як мудрая народная прымаўка. Калі цяжкавата, з нейкімі перашкодамі, нязручнасцю збіраюся ў дарогу, заўсёды згадваю пачутае некалі ад Ганада Чарказяна мудрае ўсходняе: «Сесці на асла — гэта ганьба, злезці з асла — яшчэ адна ганьба». Здзівіў я свайго сябра і нашым: «Доўга каня запрагаюць, ды хутка едуць». Ён нават мнагазначна задумаўся, пачуўшы гэта. Страшнаватай, але надта пераканаўча-неаспрэчнай здалася і яшчэ адна лацінаамерыканская мудрасць: «Калі ты едзеш на дрэнным кані, то лепш своечасова злезці з яго». Больш рашучая і лаканічная наша: «Злазь з даху і не псуі гонты!» На кожны выпадак у жыцці чалавек трымаў і трымае ў запасе і патрэбную прымаўку. Ведаць бы іх усе — і жыць было б куды прасцей, падумалася мне. І жыць, і пераконваць... Таму і спяваю я хвалу самаму таленавітаму творцу, прозвішча якога — Народ!

***

Перастаўляючы шматразова з месца на месца адно і тое ж крэсла ці стол, нельга змяніць саму хату. Займацца гэтым гэтак жа недарэчна, як і быць гасцем у сваёй жа хаце. А вось перастаўляючы з месца на месца адно і тое ж слова, можна шмат чаго памяняць у самім творы. Можна паправіць і нашмат палепшыць і кампазіцыю, і інтанацыю і нават дадаць новага сэнсу. Не заўсёды і ў матэматыкаў ад перамены месца складаемых нічога не мяняецца ў суме.

Заўвага чытача:

— Не крыўдуйце на паэта, які не ўмее сваё чытаць, а крыўдуйце на яго тады, калі ён не ўмее сваё пісаць!

***

Пушчанец распавядае пра свайго суседа, мастака:

— Ён жа і маляваць умее, маляўка яшчэ той (так у нас называюць людзей з талентам малявання), а малое ўвесь час нейкіх балваноў.

— А на каго, цікава, падобныя тыя балваны?

— На балваноў і падобныя.

— Значыць, ён сапраўдны маляўка. Варта і выпіць за яго!..

Трубач

У пашпарце ён меў зусім іншае прозвішча, а ў памяці людской для ўсіх застаўся Трубачом. І не таму, што іграў на трубе ў старэнькім аркестрыку

пажарных. Прычын для гэтага і без той старэнькай пабяжыла трубы было дастаткова. Ён і на свет такім з'явіўся: сам ростам з муштук, але губы ў трубачку, не выцягнутыя, як у іншых, а колцам. Імі толькі дзьмуць ці піць. Ён і дзьмуў, і піў лепш ад іншых. І жонку, як сама яна прызнавалася, гэтак жа цалаваў. І самакрутку з тытуно таксама пад трубу, тоўстую, як суслу, круціў. Трубач — і ўсё...

— Во ўдаўся, дык удаўся, — казалі вясковыя кабаты. Хоць якая тут удача?! Няўдача — гэта...

А вось унука Трубача сапраўды чакала ўдача. Калі ўжо дзед яго адхадзіў сваё на гэтым свеце і апынуўся ў свеце іншым, задумаў яго нашчадак прадаць тую самую трубу, што даўно спачывала, нікога не турбуючы ў нейкай шуфлядзе. Ніхто яго маладой задуме не перашкаджаў і не пярэчыў. Дый музыкаў новых у сям'і Трубача не прадбачылася. То навошта пыліцца патрэбнай рэчы недзе ў спраце. Выцягнуў яе адтуль на свет божы, пакруціў у руках самы наймалодшы з Трубачоў ды зазірнуў у тое самае шырокае, што ўнізе, адкуль і лююцца гукі і якое падобнае да нейкай вялікай лейкі. Зірнуў — ды аж зніякавеў, нібыта там убачыў штосьці. Прыгледзеўся яшчэ раз больш пільна: сапраўды нейкі там прытаіўся нібы пакуначак. Старым відэльцам падчапіў яго — і выцягнуў адтуль пакуначак з грашыма. Ляжалі там скручаныя трубачкай некалькі не надта і дарагіх купюр, якія на сённяшні дзень ужо не мелі ніякага кошту. Гэта тое, здагадаліся блізкія, што Трубач зарабіў, іграючы на вясковых вяселлях. А для каго іх хаваў — невядома.

— Тады не буду прадаваць гэтую трубу, — вырашыў унук. Пакруціў яе яшчэ ў руках, дзьмухнуў некалькі разоў у муштук і тут жа аднёс яе назад, у шуфляду: няхай спачывае на памяць!

Сляды на снезе

Зіма... Едзем у пушчу. Спыніліся ў прылеснай вёсачцы. Ціха, снежна, маркотна. Зазірнулі ў адзін, другі, трэці двор — пуста. Нідзе і следу чалавечлага не відаць.

— А дзе жыхары? — пытае мой калега.

— Ды вунь яны!..

— Дзе? Не бачу!..

— Ды вунь, бягуць...

І бягуць насустрач два вясельныя каты — чорны і рыжы, куляюцца ў снезе. Дык хто сказаў, што вёска нежывая?! А сляды на снезе хай будуць яшчэ і нашы...

***

Дзед з малым унукам глядзяць па тэлевізары футбольны матч. Унук і кажа:

— Люблю я футбол, калі галы забіваюць галавой. Во, гэта галы!.. А так — усё нагамі, нецікава...

— А я, дзівак, думаў, што галава чалавеку дадзена для нечага іншага, — падхоплівае дзед і дадае: — Не я гэта сказаў, унучак, а іншы дзед, паэт Максім Танк. Але сказаў і за мяне.

***

Двое старых у самым ужо паважаным узросце зладзілі сабе на лецішчы цацачны млынок. Сядзяць пры ім на самотнай лавачцы ды глядзяць, як ён круціць сваімі крыламі ды перамольвае ўсё, што прабегла і што яшчэ набяжыць. Глядзяць ды жмурацца, бо сонца іхняе ўжо нізкае, дзесьці на ўзроўні саміх павек. Ці, можа, млынок той занадта ўжо нізкі. І ніяк не хочацца называць яго цацачным...

З Беларуссю ў сэрцы

Роза Станкевіч — даследчыца беларускай літаратуры, перакладчыца, пісьменніца, даўні і адданы сябар Беларусі. Яе імя добра вядома навуковай супольнасці і літаратурнай грамадскасці нашай краіны. На сёння яна — вядомы і самы аўтарытэтны беларусіст у Балгарыі. І гэты іміджавы статус і аўтарытэт агульнапрызнаны ў абедзвюх краінах. Пра Розу Станкевіч можна сказаць і так: наш чалавек у Балгарыі.

Роза Станкевіч.

Роза Тодарава (Станкевіч) нарадзілася 3 студзеня 1952 года ў балгарскім горадзе Плоўдзіве. У 1975-м скончыла Сафійскі ўніверсітэт імя святога Клімента Ахрыдскага. Студэнткай трапіла ў Мінск на святкаванні 90-гадовага юбілею Янкі Купалы, пабачыла ўрачыстае адкрыццё помніка нацыянальнаму класіку, наведала яго музей. Дзень 7 ліпеня 1972 года незвычайна ўсхваляваў і запомніўся на ўсё жыццё. Міне шмат часу, і Роза Станкевіч згадае лёсавызначальную паездку ў Беларусь: «Тадзі я не ведала, што менавіта Янка Купала і яго творчасць стануць адпраўным пунктам на маршруце маіх навуковых пошукаў, а мой прыезд у дзень яго нараджэння — пачаткам бясконцай любові да Беларусі». Роза Станкевіч напісала і абараніла дыпломную работу на тэму «Лірыка Янкі Купалы».

А далей жыццёвы шлях прывёў яе ў Беларусь. Захопленая радзімай Янкі Купалы і яго творчасцю, у 1975 годзе яна прыязджае ў Мінск і пачынае выкладаць балгарскую мову ў Беларуска-българскім дзяржаўным універсітэце. У 1976-м перайшла ў Літаратурны музей Янкі Купалы, шэсць гадоў тут працавала: была перш навуковым, потым старшым навуковым супрацоўнікам. Яна паглыблялася ў вывучэнне жыцця і творчасці паэта, чэрпала матэрыял для навуковага даследавання, паколькі распачала працу над кандыдацкай дысертацыяй. Яе тэмай «Янка Купала і балгарская літаратура» кіраваў акадэмік Іван Навуменка. У 1984 годзе ў Інстытуце літаратуры імя Янкі Купалы адбылася абарона дысертацыі Розы Станкевіч. Галіна Дашкевіч, якая ў той час стала аспіранткай акадэмічнага Інстытута літаратуры, а пазней — кандыдатам навук, згадвае: «Мне запомнілася

абарона Розы Станкевіч, балгаркі. Яе дысертацыя была прысвечана даследаванню ўзаемазвязей творчасці Янкі Купалы і балгарскай паэзіі. Адчувалася грунтоўная падрыхтоўка і бездакорны навуковы ўзровень дысертанта». Тадзі малады навуковец Роза Станкевіч працавала ў рэдакцыі часопіса «Работніца і сялянка». У 1985 годзе яна пачала выкладаць замежную літаратуру на факультэце журналістыкі БДУ. Працавала на журфаку шэсць гадоў, да свайго ад'езду на радзіму, у Балгарыю. Працягвала пашыраць свой абсяг знаёмства з беларускай літаратурай, зацікавілася мастацкім перакладам. У Мінску яна казунікавала з калегамі-балгарыстамі, пазнаёмілася з многімі беларускімі літаратарамі: Уладзімірам Караткевічам, Міхасём Стральцовым, Янам Скрыганам, Янкам Брылём, Алесем Адамовічам, Нілам Гілевічам, Васілём Быкавым, Яўгенія Янішчыц, Нінай Мацяш, Галінай Тварановіч, Хрысцінай Лялько і інш. З некаторымі пісьменнікамі яна будзе ў шматгадовым шчырым сяброўстве. У 1982 годзе Р. Станкевіч надрукавала рэзюмэ інтэрв'ю з У. Караткевічам у штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва» з нагоды яго 50-гадовага юбілею, а пазней напісала і надрукавала цікавыя, змястоўныя артыкулы, эсэ пра У. Караткевіча, І. Навуменку, М. Стральцова, Я. Скрыгана, Н. Мацяш.

Пасля вяртання ў Балгарыю на пачатку 1990-х гг. Р. Станкевіч працавала

выкладчыцай у Карлаве і Сопаче. Вельмі актыўна супрацоўнічала з балгарскім і беларускім друкам. З 2006 года — выкладчык беларускай мовы і літаратуры ў Плоўдзіўскім універсітэце імя Паісія Хілендарскага. Тадзі для яе пачаўся новы плённы этап педагагічнай і навукова-творчай дзейнасці. Высветлілася, што ў балгарскіх студэнтаў і магістрантаў бракуе інфармацыі пра Беларусь, яе мову, культуру і літаратуру. У выкладчыцы Розы Станкевіч нарадзілася ідэя стварэння падручніка «Кратка история на беларускага літаратура» («Краткая история беларускай літаратуры»), першая частка якой выйшла ў 2010 годзе ў выдавецтве Плоўдзіўскага ўніверсітэта. Дзеля беларусазнаўчых зацікаўленняў студэнтаў Р. Станкевіч падрыхтавала кнігу «Срэці на беларуска земля» («Сустрэчы на беларускай зямлі», 2010), куды ўвайшлі напісаныя даследчыцай і педагогам эсэ, нарысы, дыялогі-разважанні. Плёнам яе працы стала і кніга «Беларусь — судьба моя» (2016; на рускай мове). Роза Станкевіч стварыла яскравы вобраз-партрэт літаратурнай Беларусі, якая мае даўняе прыгожае пісьменства, вялікія і самабытныя таленты, выдатныя мастацкія дасягненні. Аўтар напісала гэтую кнігу як асабіста-спавядальную, з любоўю да «зямлі пад белымі крыламі».

Значны ўнёсак зроблены Р. Станкевіч у даследаванне беларуска-балгарскага літаратурнага ўзаемадзеяння, перакладу беларускай паэзіі і яе рэпрэзентацыі ў Балгарыі. Яна — той надзвычай кампетэнтны вучоны-славіст і даследчык, які разам з перакладчыкамі прыводзіць да балгарскага чытача Янку Купалу, Якуба Коласа і Максіма Багдановіча. Пры гэтым Р. Станкевіч выступае як выдатны знаўца і тэарэтык перакладу. У 2005 годзе ў Варне яна выдала манаграфію «Янка Купала, Якуб Колас і Максім Багдановіч у Балгарыі», а ў наступным, 2006-м, у Мінску перавыдала яе з удакладняльным падзагалоўкам: «Янка Купала, Якуб Колас і Максім Багдановіч у Балгарыі: генезіс і спецыфіка рэцэпцыі» (абедзве на рускай мове). Набыткі балгарскіх перакладчыкаў у перастварэнні і прэзентацыі беларускай класікі разглядаюцца ў значнай колькасці навуковых пу-

блікацый Р. Станкевіч у нашай краіне. У манаграфіі «Янка Купала, Якуб Колас і Максім Багдановіч у Балгарыі: генезіс і спецыфіка рэцэпцыі» аўтар падсумоўвае шматгадовыя назіранні над гэтакімі перакладаў, дзякуючы якім творы беларускіх класікаў уключаюцца ў іншанацыянальны кантэкст, шырай — сусветны, яна праводзіць параўнальна-супастаўляльны аналіз балгарскіх перакладаў, гаворыць пра творчую свабоду перакладчыка, непазбежнасць страт і іх кампенсацыю, раскрывае асаблівасці перакладчыцкага майстэрства, праяўляе пры гэтым высокі прафесіяналізм, тонкую назірлівасць, глыбокую дасведчанасць, выказвае асабісты погляд і інш. Гэты навукова-творчы вопыт даследчыцы будзе цікавы беларускаму чытачу, найперш знаўцам мастацкага перакладу, выкладчыкам-славістам, балгарыстам, студэнтам.

Нягледзячы на сталае месца жыхарства ў Балгарыі, Роза Станкевіч трымала пастаянную сувязь і захоўвала няменную прафесійную цікавасць да беларускай літаратуры. Значная колькасць са 150 публікацый Р. Станкевіч прысвечана беларускай тэматыцы. Яна выступала з дакладамі на міжнародных навуковых канферэнцыях у Беларусі. Красамоўны факт апошняга часу, які засведчыў пра яе ўключанасць у беларускі кантэкст, — удзел у навуковай канферэнцыі «Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай» (2021), якая ладзілася ў БДУ, падрыхтавала яна і новую кнігу сваіх выбраных прац па беларусістыцы.

Роза Станкевіч — вучоны-славіст, які актыўна і плённа працуе на імідж беларускай літаратуры ў Балгарыі, яна — прапагандыст і папулярны аўтар беларушчыны ў гэтай славянскай краіне. Людзей з такім веданнем і цікавасцю да беларускай літаратуры ў Балгарыі і свеце досыць мала, іх адзінкі. Роза Станкевіч сэрцам і ўсёй душой з Беларусцю, якая стала для яе крыніцай і скарбонкай натхнення на ўсё жыццё. І гэтую сваю палымную любоў да беларускага краю яна перадала дачцэ Міхазе і сваім студэнтам. Перадала шчыра, з верай і надзеяй на працяг дзялоў-сумоўя з цудоўнай і непаўторнай краінай Купалы, Коласа, Багдановіча.

Алесь БЕЛЬСКИ

Выдавец Валашына і Рэмізава

Імёны пісьменнікаў Аляксея Рэмізава (1877—1957) і Максіміліяна Валашына (1877—1932), выдавочна, назаўжды, пакуль існуе рускае мова, пакуль захоўваецца і развіваецца руская літаратура, застануцца ў гісторыі чалавецтва. З творчай біяграфіяй гэтых яркіх і неардынарных мастацкіх асоб звязаны і лёс нашага земляка — расійскага рэдактара і выдаўца Саламона Абрамавіча Абрамава (1884—1957), які нарадзіўся ў Магілёўскай губерні.

Кніга вершаў Саламона Абрамава «Зеленый зов», 1922 г.

Вядома, што Саламон Абрамаў вучыўся ў камерцыйным вучылішчы ў Гомелі. Затым закончыў філалагічны факультэт Казанскага ўніверсітэта. Варта нагадаць, што з гэтай навучальнай установай звязаны імёны многіх ураджэнцаў Беларусі. Напрыклад, старажытную гісторыю ў Казанскім універсітэце выкладаў ураджэнец Мазырскага павета Іван Вернікоўскі. Заслужаны прафесар універсітэта — ураджэнец Прудзенскай губерні Емяльян Адамюк, доктар медыцыны, афтальмолаг. Выкладаў у Казанскім універсітэце і ўраджэнец Мсціслава прафесар Дзмітрый Дубяга, славеты расійскі астраном, а ў 1899—1905 гадах — рэктар універсітэта.

У 1904 годзе Саламон Абрамаў арганізаваў у Кіеве выдавецтва «Рассвет», якое займалася выпускам мастацкіх паштовак. Выдаваў і карткі асветніцкага характару — з партрэтамі пісьменнікаў і кароткімі звесткамі пра іх. Назву выдавецтву дала карціна Вільгельма Катарбінскага (1848—1921). Польскі і рускі мастак быў выразным прадстаўніком стылю мадэрн. Катарбінскі ствараў карціны на гістарычныя, міфалагічныя і біблейскія тэмы. Некаторы час мастак жыў

у маёнтку Кольск Мінскай губерні (сучасны Салігорскі раён)... З паштовак з рэпрадукцыямі работ Вільгельма Катарбінскага і пачало дзейнасць выдавецтва «Рассвет». Таксама Саламон Абрамаў надрукаваў паштоўкі з выявамі работ такіх мастакоў, як Барыс Раманоўскі, Абрам Маневіч. Творчасць Абрама Маневіча (1881—1942) прыналежная розным краінам і народам — Беларусі, Украіны, ЗША. Нарадзіўся мастак у Мсціславе Магілёўскай губерні. Узыходжанне Маневіча як творцы пачалося з паспяховай выстаўкі ў парыжскай галерэі П. Дзюран — Руэля. Парыжская публіка высока ацаніла работы Маневіча. Сярод прыхільнікаў творчасці аказаўся і А. В. Луначарскі, які на той час жыў у Парыжы. Маневіча заўважылі Эміль Верхарн і Альберт Эйнштэйн... Пасля гэтай падзеі мастак пачаў маляваць у стылі кубізму... У 1922 годзе разам з жонкай і дачкою Маневіч

з Мінска выехаў у Лондан, а затым у ЗША. А перад гэтым, у 1919 годзе, на Украіне быў забіты яго сын — камсамольскі актывіст... Кошт некаторых работ Маневіча сёння даходзіць да 200—300 тысяч долараў.

У 1916-м выдавец Саламон Абрамаў пераехаў у Маскву. І там заснаваў выдавецтва «Творчество», якое задумаў як установу па выпуску літаратуры, прысвечанай выяўленчаму мастацтву. Першым выданнем была казка Аляксея Рэмізава «Краіна небывалая», якую надрукавалі на шасці паштоўках. З ілюстрацыямі Дзмітрыя Маора (1883—1946), якога ўсе добра ведаюць і сёння як аўтара плаката «Ты запісаў добраахвотнікам?». Выпусціў Абрамаў у выдавецтве «Творчество» і некалькі паэтычных зборнікаў. Сярод іх — і кніга Максіміліяна Валашына «Иверни», а таксама першае выданне зборніка Уладзіслава Хадасевіча «Путём зерна». Выдаў Абрамаў і сем нумароў часопіса «Москва», тры нумары часопіса «Русское искусство»... З перыядычнымі выданнямі, альманахамі Саламона Абрамава супрацоўнічалі такія легенды рускай і савецкай літаратуры, мастацтва, як Уладзімір Фаварскі, Леў Бакст, Сяргей Чахонін, Восіп Мандэльштам, Яўген Замяцін і іншыя.

У 1920-я гады ўраджэнец Магілёўскай губерні падрыхтаваў і некалькі кніг па мастацтве для Дзяржвыдата. А яшчэ выпусціў зборнік уласных санетаў.

Імя Саламона Абрамава — у летапісе расійскага кніжніцтва, выдавецкай справы ў Расіі, у гісторыі філакартыі. Вябыв многіх паштовак, да стварэння якіх мае самае непасрэднае дачыненне наш земляк, і сёння выкарыстоўваюцца ў розных выданнях, звязаных з летапісам мастацкага жыцця, летапісам культуры.

Раман СЭРВАЧ

«Але жыццё будзе працягвацца...»

Многія ведаюць чэшскага журналіста, літаратурнага і тэатральнага крытыка, перакананага антыфашыста Юліуса Фучыка, забітага гітлераўцамі 8 верасня 1942 года. Нават калі хто і не чытаў яго знакаміты «Рэпартаж з пятлі на шыі», то памятаюць радок: «Людзі, я любіў вас. Будзьце пільнымі!» Так маглі б сказаць і мільёны мірных ахвяр нямецкага нацызму — расстраляных, павешаных, замучаных у засценках, спаленых жывымі. Аднак асабліва пераканаўчы голас тых, хто, змагаючыся з акупантамі, не здрадзіў Радзіме і трапіўшы ў рукі ворагаў. Сярод іх — і журналіст, паэт Іван Дзенісенка.

Іван Дзенісенка.

Звестак пра яго даваеннае жыццё няшмат. Ды і то дзякуючы Георгію Храмовічу, які ў вайну быў сакратаром Чэрыкаўскага падпольнага райкама партыі, а пасля камандзірам партызанскай брыгады. Ведаў яго з даваеннага часу. Нарадзіўся Іван Дзенісенка ў 1913 годзе ў вёсцы Наркі, цяпер Чэрыкаўскі раён. Калі памёр бацька, у пятнаццаць гадоў як старэйшы стаў кармільцам сям'і.

Скончыўшы ў 17 гадоў Чэрыкаўскую агульнаадукацыйную школу, нікуды не паступаў. Працаваў у сельскай краме, а потым — на адной з шахт у Днепрапятроўску (па іншых звестках — на шахце ў Данбасе). Паваротным у яго біяграфіі стаў 1933 год. Паступіў на завочнае аддзяленне інстытута замежных моў і ўладкаваўся на працу ў рэдакцыю раённай газеты «Сацыялістычная перамога». Прайшоўшы навучанне на курсах журналістаў у 1936—1937 гадах, вярнуўся ў Чэрыкаў. У 1939 годзе паехаў у Мінск, стаў супрацоўнікам газеты «Советская Белоруссия».

З 1937 года быў актыўным аўтарам і той жа «Советской Белоруссии», газет «Рабочий», «Сталинская молодежь» (сённяшняя «Знамя юности»). Знайшоў сваё месца і ва ўсесаюзных выданнях: газеты «Известия», «Труд». 1937 год — гэта ўжо не проста захапленне паэзіяй, якую рана палюбіў, а выступленне з вершамі ў друку. З'явіліся таксама паэмы «Егориха» (1937), «Семен Лагода» (1938), лірычныя цыклы пра каханне, дружбу, сяброўства «В разлуке», «Это не случайное свидание...».

Саюз п'сьменнікаў Беларусі ў 1940 годзе запрасіў яго на семінар маладых паэтаў. Падрыхтаваў рукапіс сваёй першай кнігі, які ў 1941 годзе збіраўся аддаць у Дзяржаўнае выдавецтва БССР. Ды не паспеў. Хапала штодзённых газетных клопатаў. Развітаўся з Мінскам, вярнуўся ў Чэрыкаў, працаваў сакратаром газеты «Сацыялістычная перамога».

Георгію Храмовічу ў даваенны час ён запомніўся «задумлівым, нешматслоўным, абаяльным». Задумліваць, нешматслоўнасць — вынік цяжкай хваробы. Хварэў на рэўматызм, ды яшчэ сэрца непакоіла. Даводзілася шмат лячыцца, выязджаў і на поўдзень. З пачаткам Вялікай Айчыннай вайны, калі б падаўся ў эвакуацыю, ніхто б не асудзіў. З такім здароўем на ўлік у ваенкамаце не ставілі. Ды Іван Дзенісенка быў тым сапраўдным камуністам, якія ў цяжкі для Радзімы час менш за ўсё думаюць пра сябе. Адседжвацца ў цішы не збіраўся.

Запісаўся добраахвотнікам у Чырвоную Армію, але часць, у якой ваяваў, трапіла ў акружэнне. Вырасіў дабірацца ў родныя Наркі. На радзіму, ледзьве жывы, вярнуўся толькі ў пачатку лістапада 1941 года. Хутка звязаўся з тымі, каму давяраў, пацікавіўся, як выйшлі на сваіх. І ўжо ў канцы лістапада сустрэўся з Георгіем Храмовічам.

Спяшаўся не толькі атрымаць неабходныя ўказанні, але і падзяліцца зробленым. Ды Георгій Антонавіч і так ужо ад сувязных ведаў, што гэтыя некалькі тыдняў Дзенісенка не сядзеў склаўшы

рукі. Недзе знайшоў радыёпрыёмнік, з перадач якога перапісаў зводкі Саўінфармбюро, а пасля лістоўкі з тэкстам распаўсюджаў у ваколіцах. І нават паспеў стварыць падпольную камсамольска-маладзёжную арганізацыю. Дарэчы, першую ў раёне.

Слова Георгію Храмовічу: «Глядзеў я на яго і думаў: адкуль у яго бяруцца сілы? Ён жа ледзь трымаецца на нагах. Але як здрыгануўся яго голас, як ён пакрыўдзіўся, калі я параіў яму перш за ўсё падлячыцца!

— Вы што, не давяраеце мне? — спытаў ён. — Я маю права змагацца з ворагам...

І я зразумеў, што самыя лепшыя лекі для яго ў гэтыя дні — барацьба, суровая барацьба з фашысцкімі акупантамі.

— Мы вам давяраем, — сказаў я, — і прапануем пайсці на работу ў Чэрыкаў...»

У гэты час райкам партыі падбіраў надзейных людзей, якія маглі б працаваць у акупацыйных установах. Кандыдатура Івана Дзенісенкі з яго веданнем нямецкай мовы асабліва падыходзіла.

— Працаваць на ворага? — ён не даў Георгію Антонавічу дагаварыць. — Ніколі!

Ледзьве ўгаварыў. Дамовіліся аб паролі, назвалі месца явак, прозвішчы тых, з кім выходзіць на сувязь. Калі ўзнікла пытанне аб падпольнай мянушцы, сам Іван Піліпавіч прапанаваў: Іон. Чаму — здагадацца няцяжка. Чым яно яму блізкае, сказаў у вершы «***У меня библейское имя...», напісаным у студзені 1940 года: «У меня библейское имя. // Верно, заповедано роком, // Не дорогой идти, а мимо <...>».

Стаўшы падпольшчыкам, устанавіў сувязь з падпольшчыкамі-палякамі і стварыў антыфашысцкую арганізацыю. Кіраваў ёю разам з начальнікам акруговай паліцыі Уладзімірам Гулянкам і палякам-інжынерам Кулям. Вялася разведвальная і дыверсійная работа ў Чэрыкаве, а таксама ў Прапойску, Крычаве, Рослаўлі. Распаўсюджваліся газеты і лістоўкі, якія паступалі з Вялікай зямлі. Партызаны атрымлівалі медыкаменты, соль, паперу, а часам і зброю. Здзейснілі падпольшчыкі некалькі буйных дыверсій. Так у Чэрыкаве былі знішчаны электрастанцыя, лесапільня, рамонтна-механічны майстэрні, пякарні.

Аднак не драмалі і ворагі. Таму, калі ў падполле паступілі звесткі, што яны ў небяспецы, Георгій Храмовіч загадаў тэрмінова адыходзіць у лес. Іван Дзенісенка згадзіўся, але папрасіў крыху пакачаць, каб узяць у палон начальніка палявой жандармерыі лейтэнанта Рыхтэра і гаўтмана Крэмпя. Не пашанцавала... Не толькі не захапілі іх, але і 5 чэрвеня 1943 года былі арыштаваны. Лічачы Івана Дзенісенку асабліва небяспечным злачынцам, яго трымалі асобна, выдзеліўшы для аховы цэлае падраздзяленне салдат. Следства вялося цэлы месяц. Яго падверглі нялюдскім катаванням. Білі жалезнымі прутамі і гумавымі

дубінамі. Не дазвалялі спаць. Мучылі голадам, не давалі вады. Адмаўляўся не толькі ад прад'яўленых абвінавачванняў, але і ад наўянасці падпольнай арганізацыі. І нічога не гаварыў.

4 ліпеня 1943 года яго з Уладзімірам Гуленкам прысудзілі да смяротнага пакарання. Наступным днём смяротнікаў павезлі ў бок Крычавы. У партызан, на жаль, не ставала сіл, каб напасці на гітлераўцаў. Аднак фашысты ўсё адно прынялі меры вялікай перасцярогі. Дзенісенка і Геленка з эсэсаўцамі знаходзіліся ў закрытай машыне. Рукі смяротнікаў былі звязаны, а з левага боку на грудзях зіхцелі чырвоныя зоркі. Іх збіраліся выкарыстаць у якасці своеасаблівых мішэняў. Следам ішлі дзве адкрытыя машыны з паліцэйскімі.

Страшныя фашыстам і іх памагатым Дзенісенка і Геленка былі і мёртвыя. Родных не пусцілі развітацца з імі, а ноччу цэлы кудысьці патаемна вывезлі. Так і засталася невядомым месца іх пахавання. А вось яго жонцы добрыя людзі перадалі перадсмяротнае пісьмо. Як і ў творчасці, ён карыстаўся рускай мовай. Некаторыя моманты з пісьма падаю ў сваім перакладзе.

Стан чалавека ў такі страшны момант, калі шляху назад няма і быць не можа, зразумела. Зразумела і тое, як хочацца яму адкрытай споведзі, апошняй у жыцці. Тое, што прагучала ў Юліуса Фучыка: «Людзі, я любіў вас!», гучыць і ў Івана Піліпавіча, толькі прамаўляецца перад самымі блізкімі людзьмі: «Сёння я бачыў у сне свайго бацьку. <...>. Вось ён і бярэ мяне з сабой, мой стары, добры бацька. Мама, мілая мама! Даруй мне. Даруй мне, сястра Маруся. Бывайце, мае мілыя дзеці: Валюта, Коля, Лена. У вас быў бацька. У вас яго больш не будзе. Бывайце, родныя, сябры знаёмых. Не сумуйце, бо калі-небудзь усім давядзецца памерці. Усе людзі паміраюць. Мая смерць — ад кулі. Вы калі-небудзь памраце сваёй смерцю. Усе мы будзем там. Мілая Леначка! Я спачуваю табе. Табе вельмі і вельмі цяжка. Але гора забудзецца. Беражы сябе, беражы сваё здароўе, беражы дзяцей, мілых, харошых дзяцей. Я іх больш не ўбачу. Не крыўдуйце, добрыя людзі, на тых, хто раней за вас адыходзіць у вечную дарогу».

І напамін Алене Іванаўне, які ўжо сам па сабе гучыць завапатам: «Дарагая жонка! Мая апошняя просьба: беражы дзяцей! Навучы дзяцей розуму, навучы, як жыць на свеце. Мілыя мае, дарагія мае. Жывіце шчасліва, будзьце здаровы! Не ўспамінайце ліхам таго, хто вас вельмі і вельмі любіў».

Перадсмяротны боль, які, здаецца, пранізвае цэла. У лісце ён не хавае яго, але стараецца як бы абнадзеіць сябе: «Не страшна смерці. Страшна, пакуль жывы. А там, за смерцю, — нічога. Страшна таго болю, які выкліча смерць. Што вам яшчэ сказаць? Нічога. Вы мяне ўжо не выратуеце. Ну, і прашу вас, не праклінайце мяне, не ўспамінайце ліхам». У той жа час клопат пра родных па-ранейшаму не пакідае: «Мілая Леначка! Едзь жыць куды-небудзь у вёску. Дапамогуць твае браты, дапаможа мама, дапамогуць добрыя людзі — як-небудзь пражывеш».

І вось апошнія радкі: «Бывайце. Няхай мяне не будзе. Але жыццё будзе працягвацца, жыццё будзе вельмі добрае, а я яго ўжо не ўбачу. Няўжо вас, мае дарагія, я ўжо не ўбачу больш? Вы, мабыць, і не ведаеце, што мне засталася менш часу да смерці? Усё адно! Бывайце, бывайце. Дасылаю вам сваё апошняе прывітанне. Цалую ўсіх тысячы разоў. Ваш Іван Дзенісенка».

Перадсмяротны ліст яго даўно знаходзіцца ў фондах Беларускага архіва-музея літаратуры і мастацтва. Праўда, доўгі час не было першай старонкі. Яе разам з вершам «Сосед», а таксама з апісаннем сну ад 4 ліпеня 1943 года

і яшчэ адным творам — «Это снимок — память школьной жизни...» выявіў у іншай папцы Алесь Бельскі. Першы верш быў напісаны 21 чэрвеня 1943 года. Гэта 16 дзень знаходжання Івана Піліпавіча ў фашысцкіх засценках. Паколькі ён мае прысвячэнне «Моим сыновьям», яго таксама можна ўспрымаць як перадсмяротнае пісьмо.

Тады лёс Івана Дзенісенкі яшчэ канчаткова не быў вырашаны, але тыя зверствы, што чыніліся над ім, нічога добрага не абяцалі. Хацелася і некаму паспавядацца. Такого суразмоўніка ён знайшоў у турэмным двары:

*За окном камеры моей
Клен стоит, едва скривившись станом.
Я прижмусь к решетке поплотней,
Говорок соседа слушаю стану.*

Хвалюецца, «Что он скажет, островерхий мой? // Что он слышит, прислонившись к тыну? // Может, скоро я уйду домой, // Может, скоро я навек загину?» І тут высвятляецца, што ў іх ёсць і агульнае. Клён гэтага і не хавае, таксама скардзячыся на свой лёс:

*«Я сегодня под дождем промок
И потрепан ветром ураганным.
Ты, как я, забыт и одинок,
Ты опутан злыми врагами <...>».*

Аднак не толькі скардзіцца, а ў нечым нават па-філасофску падыходзіць да гэтай сітуацыі. Прамаўляе тое, што пры безвыходнасці, у якой апынуўся Іван Дзенісенка, хоць часам узнімала яму настрой, наколькі гэта магчыма ў такіх крытычных абставінах: «Не тоскуй, приятель, не грусти: // Есть всему конец на этом свете. // Мне при жизни с места не сойти, // Ты — ходишь не будешь после смерти». Яшчэ і абяцае клён, што, калі перажыве яго век, раскажа яго дзецям, якім добрым чалавекам быў.

Фота з сайта savehistory.by

Мемарыяльная дошка на будынку былой турмы.

Не толькі добрым, але і таленавітым, хоць не так і шмат напісаў. Але гэта відаць па тым, што дайшло да нас. Шмат таго, што пісаў у вайну, згубілася, нешта засталася ва ўрыўках. Штосьці захавалася выпадкова. Верш «Если имя твое — солдат» у 1963 годзе прыслаў у Крычавскі краязнаўчы музей сын аднаго з нявольнікаў гестапаўскай турмы. А верш «Сосед» быў выкінуты праз акно. Так і захаваўся.

У Чэрыкаве на будынку колішняй турмы, дзе Іван Дзенісенка быў зняволены фашыстамі, устаноўлена мемарыяльная дошка. Гэта памяць пра яго — журналіста, паэта і мужага патрыёта сваёй краіны.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Кола інтарэсаў

Выстаўка «Viva Kola Art» адкрылася ў Рэспубліканскай мастацкай галерэі «Палац мастацтва». Да 30 лістапада можна пазнаёміцца з вялікай колькасцю работ, у якіх так ці іначэй абыгрываецца вобраз кола ды ідзе размова пра спорт. Для гасцей падрыхтавалі таксама майстар-класы і творчыя вечары, якія будуць праходзіць на працягу месяца.

Спорт і грамадства

— Летась веласіпедны клуб «Мінск» адзначаў сваё дзесяцігоддзе, і падчас аднаго з мерапрыемстваў узнікла ідэя стварыць брэнд, правесці агульнанацыянальны мастацкі конкурс, арганізаваўшы па яго выніках выстаўку ў Палацы мастацтваў, — нагадаў напярэдні адкрыцця выстаўкі дырэктар клуба Аляксей Іваноў. — Так з'явіўся брэнд «Viva Kola Art» з сімвалам кола жыцця, якое працягвае свой рух. Рэалізацыя ідэі мы хацелі прасунуць веласіпедны спорт, пашырыўшы межы і для творчага складніка.

Дарэчы, у рамках конкурсу год таму быў праведзены міжнародны пленэр. Тады веласіпедны клуб «Мінск» прапанаваў далучыцца да праекта федэрацыям іншых відаў спорту, узгадніўшы ўсе пытанні з Нацыянальным алімпійскім камітэтам, які падтрымаў задуму і стаў новым партнёрам. Таму акрамя веласіпеднага на выстаўцы прадстаўлены іншыя віды спорту: ёсць сюжэты, прысвечаныя хакею, біятлону, гімнастыцы, тэнісу... Так, Рэспубліканскі мастацкі конкурс-выстаўка «Viva Kola Art» дае магчымасць прадэманстраваць высокую спартыўную дасягненні і культурны патэнцыял Беларусі.

Валянціна Ляховіч «Той, хто штурхае кола».

Сёлета на адрас арганізатараў конкурсу прыйшло каля 500 заявак — гэта ў два разы больш, чым летась. Між тым на наступным этапе адабраны творы болей чым 200 аўтараў. У тым ліку гэтая акалічнасць паўплывала на тое, што былі пашыраны выставачныя плошчы. А сярод намінацый цяпер — «Фатаграфія рэпартажная» і «Дызайн», асобная экспазіцыя мае

Андрэй Пяткевіч «Стварэнне свету».

назву «Алімпійскі партрэт». Усяго ж творы адбіраліся па мнстве катэгорый. Апроч вышэйназваных гэта «Гран-пры конкурсу», «Арт-аб'ект», «Графіка», «Дэкаратыўна-прыкладное мастацтва», «Жывапіс», «Скульптура», «Творчы дэбют», «Фатаграфія мастацкая». Гледачы таксама могуць прыняць удзел у галасаванні — аўтары выбраных імі работ будуць прэтэндаваць на «Прыз сімпатый гледачоў». Так, экспазіцыю склалі жывапісныя, графічныя, фатаграфічныя партрэты, нацюрморты, пейзажы, работы са шкла, керамікі, тэкстылю ды іншых матэрыялаў.

— Выстаўка «Viva Kola Art» — гэта адзін з самых буйных творчых праектаў за апошні час. Супрацоўніцтва з веласіпедным клубам «Мінск» падштурхнула нашых мастакоў да адлюстравання тэмы спорту. У апошнім дзесяцігоддзі аўтары сталі больш разважаць пра агульныя з'явы і падзеі, але менш — на сацыяльную тэму. І конкурс, што ўзнік, падштурхнуў да вырашэння тэмы спорту ва ўсіх яе варыяцыях. Мінулагодняе творчае спаборніцтва паказала, што цікавасць вельмі вялікая і існуе мноства поглядаў на прадмет абмеркавання, — расказала Наталля Шаранговіч.

Наталля Еўтух «Кола жыцця».

Паводле яе слоў, тэма спорту ў мастацтве, дзякуючы праекту, адраджаецца, а мастакі звяртаюцца да традыцый цэлай плеяды вядомых савецкіх майстроў. Гэтая тэма важная для дзяржавы і грамадства, таму жывапісцы, графікі, скульптары, майстры дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, фатаграфы, дызайнеры імкнуцца да яе адлюстравання, у тым ліку і шляхам далучэння да праекта «Viva Kola Art», адзначыла Наталля Шаранговіч.

Абмежаванне не заўсёды перашкода

Абмежаванне тэмай не азначае ідэйнай і змястоўнай абмежаванасці. У гэтым пераканалі многія ўдзельнікі выстаўкі ў Палацы мастацтва. Хтосьці такім чынам звяртаецца да тэм лёсу, хтосьці разважае пра натхненне, стойкасць і сілу. Кагосьці ў гэтым рэчышчы вабяць старажытныя сюжэты, тым часам некаторыя аўтары разважаюць аб традыцыйных беларусаў, імкнуцца раскажаць пра мінулае краіны. Іншым разам мастакі проста запрашаюць наведаць родны бацькоўскі дом, успомніць дзяцінства.

І ўсё ж самы папулярны сюжэт на выстаўцы — прагулка на веласіпедзе: тая, што адбываецца цяпер, тая, што ў мінулым кудысьці прывяла ці нават вярнула, ці будучая вандроўка, пачатак новага шляху. Вырашальную ролю часам іграе назва работы, якая расставіла ўсё на свае месцы. Напрыклад, у Крысціны Мельнік-Субцэльнай і Міхаіла Субцэльнага гэта «Праяўленне ўспаміну», ва Уладзіміра Уродніча — «Дарога на Хатынь», у Веранікі Віткоўскай — «Мая вёска», у Лізаветы Янковай — «Зорны шлях», у Леаніда Гоманава — «Насустрач дажджу», у Андрэя Семянкова — «Каля крамы»...

Добра, што ў экспазіцыі знайшлося месца адцягнутым вобразам, абстрактным кампазіцыям і, як здаецца, пазатэматычным работам — напрыклад, некаторым карцінам. Ключавы сімвал — кола — недзе толькі ўгадваецца, а месцамі і проста адсутнічае. Тут можна згадаць немудрагелісты нацюрморт Уладзіміра Панцялеева «Чэрвень» і хітраваты лаканічны пейзаж Вольгі Рэднікінай «Рух».

Асобную ж частку выстаўкі складаюць тыя работы, дзе кола не з'яўляецца часткай зместу, а становіцца

Творы Георгія Масейчука і Аляксандра Шапто.

формаўтаральным элементам. Да такога фармату звярнуліся Вольга Сямашка, Глеб Отчык, Андрэй Пяткевіч, Алякс Багданаў, Алякс Скарабагатая, Наталля Еўтух, Таццяна Савік, Марыта Голубева, Ірына Мойгіс, Сяргей Варкін ды іншыя. Тут зноў ідзе гаворка пра неабмежаванасць — і тэматычную, і змястоўную, і ідэйную, і кампазіцыйную, у рэшце рэшт.

Чым большая выстаўка, тым верагодней шанс гледача стаіцца ад яе. У гэтым стане якраз і становіцца больш відавочным тое, што аматар мастацтва любіць і расцэнчвае як адметны твор, а што лічыцца за лепшае аб'ект увагай. І засяродзіцца хочацца, як правіла, менавіта на першай катэгорыі. Сярод работ, майстэрства выканання якіх не пакідае раўнадушным, — «Вулічныя тачыльшчыкі» і «Ганчар» Георгія Паплаўскага, а таксама «Над Свіслаччу» Леаніда Марчанкі. Гэта ўжо творцы мінулага. Леанід Максімавіч ствараў у XX стагоддзі, а Георгія Георгіевіча не стала ў 2017 годзе. Іх творы, нягледзячы на тэматычную адпаведнасць, усё ж вылучаюцца ў экспазіцыі: зусім іншыя падыходы да кампазіцыі, колеру, прасторы... Што да сучаснікаў, хацелася б адзначыць плён працы Георгія Масейчука, Валерыя Калтыгіна, Наталлі Шапавалавай, Лізаветы Пастушэнкі ды некаторых іншых аўтараў. А ўзначальвае гэты суб'ектыўны пералік Уладзімір Канцадайлаў, адметны майстар, творы якога, на жаль, не так часта ўпрыгожваюць рэспубліканскія выстаўкі.

Ганна Раманенка «Батлейка».

P. S. Для тых, хто не мае магчымасці зазірнуць у Палац мастацтва, і тым, хто зацікаўлены ў куплі твораў мастацтва, з'явілася анлайн-платформа «Viva Kola Art». Гэта інтэрнэт-галерэя з раздзеламі «Мастацтва», «Атрыбутыка», «Сувеніры». На платформе прадстаўляюць больш за 700 работ, якія можна набыць. Да таго ж сёння ідзе падрыхтоўка каталога работ удзельнікаў выстаўкі, які будзе прэзентаваны да фіналу конкурсу.

Яўгенія ШЫЦЬКА,
фота аўтара

У кадры — увесь свет

Уасноўным кінаспарборніцтве прадставіць 18 карцін з 17 краін. Праграмны дырэктар конкурсу ігравога кіно Дзмітрый Марынін, распавядаючы аб праграме, зрабіў акцэнт на тым, што ўдалося запрасіць фільмы, якія ўсе мараць пабачыць. Сярод такіх — работа індыйскага рэжысёра Паял Кападыя «Усё, што нам здаецца святлом», якая атрымала Гран-пры міжнароднага Канскага фестывалю, а таксама новая стужка Бакура Бакурадзэ «Снег у маім двары», якая атрымала прыз за найлепшую рэжысуру на Шанхайскім міжнародным кінафестывалі. Дзмітрый Марынін выдзеліў і «Кракадзілавы слёзы» інданезійскага рэжысёра Тумпала Тампубалона. Вядома, ён таксама запрасіў глядачоў абавязкова пазнаёміцца з беларуска-расійскім праектам «Чорны замак». Менавіта гэтая карціна і адкрые юбілейны кінафестываль. І гэта таксама знакава, бо фільм створаны па матывах рамана класіка беларускай літаратуры Уладзіміра Караткевіча («ЛіМ» падрабязна раскажа пра гэта ў № 36 за 20 верасня).

Конкурс неігравога кіно пачнецца з фільма Яўгена Сецько «Залатая эпоха» аб гісторыі беларускага кінематографа. Наогул будзе прадэманстравана 12 карцін з 7 краін.

— Пры выбары фільмаў імкнуліся выбіраць тыя, якія будуць цікавыя беларусам па тэматыцы. Дакументальнае кіно піша гісторыю, — тлумачыць праграмны дырэктар конкурсу неігравога кіно Аляксандр Пятровіч. — Галоўнай тэмай, вядома, стане і 80-годдзе вызвалення Беларусі. Вайна так ці інакш закранула кожнага... Мы не змаглі абмінуць такія фільмы, як «Галоўная крэпасць генерала Карбышава» і «Вяртанне», сюжэт якога пра каманду з Брэстчыны, яна аднаўляе імёны лётчыкаў, якія загінулі ў першыя дні вайны. Гэтыя мужчыны праводзяць вялікую працу, дастаючы з зямлі і балот рэшткі самалётаў... Мяркую, гэта карціна запомніцца! Як і работа расійскага рэжысёра Ашота Джазаяна «Тургенеўскія беларусы», дзе будзе гісторыя пра жыццё нашых землякоў у Іркуцкай вобласці.

Таксама быў зроблены акцэнт на фільме «Сіла волі Маркаса» ад бразільскага рэжысёра Зорана Джорджавіча пра мастака, які з-за хваробы вымушаны малываць не рукамі, а нагамі, пры гэтым ён стварае сапраўдныя шэдэўры. Дакументальная стужка польскага

Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.

рэжысёра Адрыяна Дмоха «КаракоРан» пазнаёміць з жыццём бегуна-аматара, які паставіў мэту прабегчы шмат кіламетраў, каб дапамагчы анкахворым дзецям. Даведаемся, і як яны самі яго падтрымлівалі на шляху да мары. Праз гэтыя работы праходзіць скразной лініяй геройская тэматыка. Незалежна, адкуль прывезлі фільм, у кожнай краіне ёсць свае моцныя духам героі. І гэта яднае кінавытворцаў розных кінашкол.

І ўжо на гэтай глебе можна весці дыялог для сумеснай працы, бо «Лістапад» — не толькі дэманстрацыя фільмаў, але і пляцоўка для перагавораў. А для глядачоў, зразумела, проста свята. Але свята вялікае, бо не кожны зможа паехаць у тую ж далёкую Бразілію, каб пабачыць яе фільмы.

«Лістападзік» адкрые першы анімацыйны фільм «Беларусьфільма» ў 3D, над якім працавала каманда Алены Туравай. Гаворка пра работу «Песня Сірын», перадпрэм'ерны паказ якой у Мінску адбыўся на мінулым тыдні ў кінатэатры «Перамога». І гэта сапраўды перамога айчыннай школы анімацыі! Відаць, наколькі гэта тытанічная праца: над «Песняй Сірын» працавалі чатыры гады, давлялося паглыбіцца ў славянскую міфалогію, прычым канкрэтных пісьмовых крыніц няма, што вельмі перашкаджала стварэнню анімацыйнага фільма (падрабязна пра гэта мы раскажам у № 34 за 6 верасня). Варта дадаць толькі, што днямі былі нарэшце расказаны тыя, хто агучваў персанажаў: сама рэжысёр і саўтар сцэнарыя Алена Турава (яна ж аўтар усіх песень у

мультфільме) размаўляе за траіх, прычым зусім рознымі галасамі — за дзяўчынку Кастраму, птушку Алканост і аднаго з гарцукоў. Бога Вялеса агучваў заслужаны артыст Беларусі Руслан Чарнецкі, багіню Макош — заслужаная артыстка Беларусі Вера Палякова-Макей, птушку Гамаюн — спявачка Жанет Бутэрус, а самага жудаснага персанажа, багіню смерці Паляндру — бард Анатоль Длускі, бо ён, як патлумачыла

у Канскім, Берлінскім, Венецыянскім фестывалях. Варта звярнуць увагу на фільм вядомага расійскага мультыплікатара Аляксея Аляксеева «Кніга рэцэптаў», карціну Аўгуста Занавелы «Лола і шумавое піяніна», які выйграў прыз журы на Міжнародным фестывалі анімацыйных стужак у Ансі. Сярод цікавых работ — «Ксенюшка» (пра жыццё святой Ксеніі Пецябургскай), над якой працавала прызёр «Залатога Віцязя» расіянка Наталля Федчанка, анімацыю «Мільён пунсовых руж», ушанаваную Нацыянальнай расійскай кінапрэміяй «Ікар», пераможцу Шанхайскага кінафестывалю «Купіць каня» і драму «Разбітае акно».

«Кіно маладых» пакажа 11 карцін з 17 краін. Як заўважыла праграмны дырэктар конкурсу Яўгенія Габец, лейтматыў фільмаў — пошук сябе, месца ў свеце, магчымасць быць карысным. На яе думку, усё работы будуць блізка беларускаму глядачу, бо распавядаюць пра складанасці, з якімі сутыкнуліся героі: урачы, настаўнікі і г. д. Варта звярнуць увагу на «Шамбалу», «Горад ветру» і « Умро Аяр — Новы пачатак» (пакістанская гісторыя ў стылі Гары Потэра). Сярод работ вылучаюцца прысвечаныя сямейным каштоўнасцям: «Тандзі і дзедава дрэва», «Галасы ў маёй галаве», «На берэзе».

Асноўныя падзеі юбілейнага «Лістапада» будуць паказаны на каналах Белтэлерадыёкампаніі, у тым ліку цырымонія адкрыцця і закрыцця фестывалю — на Беларусі 1 і Беларусь 3 адпаведна. Такім чынам яшчэ большае колькасць глядачоў зможа пабачыць вялікае кіно і пазнаёміцца з яго героямі.

— Спадзяёмся адкрыць новыя імёны. Для гэтага і ёсць «Кіно маладых», — пераканана Яўгенія Габец. — У праграме, дарэчы, прадстаўлены і фільм, які будзе цікавы прыхільцам спорту, — «Схватка» Эр Санаа Ох-Хатора, якая пакажа шлях да перамогі чэмпіёна СССР па вольнай барацьбе Вячаслава Карпава. Беларусь прадставіць камедыя «Запраўка № 1» Ільі Баранава.

Сапраўдным кінагурманам і прыхільнікам беларускага кіно варта не абмінуць Нацыянальны конкурс і стужкі нацыянальных кінашкол. Абавязкова знайдзіце час, каб далучыцца да кіно!

Ірына ПРЫМАК, фота аўтара

З вядучых рэжысёраў

Фільмы народнага артыста Беларусі Льва Голуба (нарадзіўся 29 верасня 1904 года, памёр 26 мая 1994-га) увайшлі ў лік найлепшых здабыткаў нацыянальнага кінематографа. Ён не толькі валодаў майстэрствам рэжысуры, але праявіў сябе і як таленавіты педагог і выхавальнік. Нарадзіўшыся ў Екацярынаславе (цяпер Дняпро), скончыў Дзяржаўны тэхнікум кінематографіі ў Маскве. Працаваў рэжысёрам-дакументалістам на кінастудыях Масквы, Алма-Аты, Новасібірска, дзе ствараў навукова-папулярныя, дакументальна-хранікальныя і вучэбныя фільмы. Першыя мастацкія стужкі «Шчаслівыя кольцы» (1929) і «Песня пра першую дзяўчыну» (1930) былі прадстаўлены на Маскоўскай студыі «Совкіно» з М. Садковічам. Працаваў на Адэскай (1934—1937) і Кіеўскай (1937—1939) кінастудыях. З 1939 г. яго працоўны і творчы шлях звязаны з кінастудыяй «Беларусьфільм».

Пачынаў з дакументальных фільмаў «Іван Пятровіч Паўлаў» (1940), «Белавежская пушча» (1947), «Савецкая Беларусь» (1948), «Шчасце народа» (1949), першых кіначасопісаў «Піянер Беларусі». У іх праўдзівая жыццёвая атмасфера, цікавыя сітуацыі і вобразы, дакладнасць перадачы бытавых

дэталей. Найбольшую вядомасць атрымаў як рэжысёр мастацкіх фільмаў для дзяцей і юнацтва. Сярод іх «Дзеці партызана» (1954, сумесна з М. Фігуроўскім), «Міколка-паравоз» (1957), «Вуліца малодшага сына» (1962), «Анюціна дарога» (1968) і інш. Вырашаныя ў прыгодніцкім жанры,

Леў Голуб.

фільмы вызначаюцца веданнем дзіцячай псіхалогіі, умением раскрыць мастацкія здольнасці юных выканаўцаў, сюжэтнай займальнасцю, яснасцю аўтарскай пазіцыі і трактоўкі вобразаў, цікавасцю выразнай формы. Героям уласцівы

смеласць, вынаходлівасць, любоў да Радзімы, імкненне да высакародных учынкаў. На першым плане кінастужак — глыбокае развіццё характарыстык галоўных герояў. Асаблівую вядомасць атрымаў фільм «Дзяўчынка шукае бацьку» (1959, 1-я прэмія III Усесаюзнага кінафестывалю ў Мінску, 1960; прэмія Міжнароднага кінафестывалю ў Мар-дэль-Плата, Аргенціна, 1960; «Залатая пласцінка» і дыплом II Міжнароднага кінафестывалю ў Вічэнцы, Італія, 1965). Складаны шлях маленькай Лены да бацькі, партызанскага камандзіра, раскрывае тэму патрыятызму савецкага народа, яго гераізму ў гады Вялікай Айчыннай вайны, салідарнасці людзей у барацьбе з фашызмам. Карціна з'яўляецца сведчаннем росту вытворчай культуры беларускай кінастудыі і рэжысёрскага

майстэрства Л. Голуба. У фільме «Пушчык едзе ў Прагу» (1965) праявілася ўменне на аснове прыгодніцкага сюжэта раскрыць важныя і значныя ідэі, прадэманстраваць герояў у незвычайных жыццёвых умовах. Прадстаўленне гістарычных падзей адбываецца праз дзіцячае ўспрыманне, бо ў цэнтры кінастужак — заўсёды лёс маленькага чалавека. У карціне «Паланэз Агінскага» (1971) выразна паказана драма, перажытая адораным хлопчыкам у гады вайны. Фільмы Л. Голуба адзначаны прызамі на міжнародных і айчынных кінафестывалях.

У 1968 г. стаў лаўрэатам прэміі Ленінскага камсамола Беларусі, а ў 1972 г. — Дзяржаўнай прэміі БССР.

Кацярына ВАРАНЬКО, вядучы бібліяграф Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Фота з сайта kino-teatr.ru

Новыя старыя гісторыі

У межах фестывалю мастацтваў «Беларуская музычная восень» у Беларускай дзяржаўнай філармоніі квартэт саксафаністаў «SAXAS» прадставіў канцэртную праграму «1000 і 1 гісторыя». Гледачы паглыбіліся ў атмасферу музычнага чараўніцтва і разам з выканаўцамі прагуляліся па сцяжынках знаёмых, але зусім іншых гісторый.

«SAXAS» быў створаны ў 2011 годзе і стаў першым прафесійным квартэтам саксафаністаў у Рэспубліцы Беларусь. Упершыню ён прынёс гучанне саксафоннага ансамбля на сцэну Вялікай залы Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі. Пасля кампазіцыі ў выкананні «SAXAS» прагучалі ў эфіры беларускага радыё, былі запісаны некалькі радыё-тэлеперадач.

Калектыў удзельнічае ў музычным афармленні выставак, *open-air*-фестывалю. Квартэт гастраліраваў у Германіі і ўдзельнічаў у мерапрыемствах, арганізаваных Пасольствам Рэспублікі Беларусь у Германіі.

«SAXAS» вядзе актыўную адукацыйна-асветніцкую дзейнасць, выступаючы з канцэртамі ў музычных каледжах Беларусі, супрацоўнічае з Беларускай праваслаўнай царквой. Рэпертуар вельмі разнастайны: ад класікі, джаза да рок і поп-музыкі, ад Баха

Блок сучаснай музыкі змяшчае кампазіцыю адоранага музыканта Давіда Салераса. Супрацоўніцтва паміж квартэтам «SAXAS» і іспанскім кампазітарам пачалося ў мінулым годзе. Удзельнік калектыву Павел Казак звязваўся з Давідам Салерасам, каб набыць ноты для саксафанісцкага ансамбля. Кампазітар падарыў квартэту свой твор «Бачанне I». А сёлета сам прапанаваў кампазіцыю «Хандакас».

Квартэт саксафаністаў «SAXAS».

і Шуберта да П'яцолы, Бернстайна і Мерк'юры.

Музычная праграма «1000 і 1 гісторыя» таксама не абмяжоўваецца адным стылем, жанрам і кірункам. Квартэт саксафаністаў спалучыў жамчужыны класічнай музыкі з дыямантамі сучаснасці.

— Гэты канцэрт аднолькава звычайны і незвычайны для нас, — падзяліўся Мікіта Пятроў (саксафон-сапрана). — Здаецца, зноў падрыхтавалі новую праграму, але гэтым разам на сцэне Малой залы Беларускай дзяржаўнай філармоніі амаль усю праграму мы будзем выконваць разам з Ганнай Брылёвай, якая разбавіць нашу мужчынскую кампанію мяккім гучаннем фартэпіяна.

У першым аддзяленні толькі адзін твор — знакаміты цыкл Мадэста Мусаргскага «Карцінкі з выстаўкі». «Сёлета, напэўна, ужо ўсе бачылі, як штучны інтэлект ажыўляе жывапісныя работы. Аднак III не мае фантазіі, таму падобныя эксперыменты не нясуць глыбокіх эмоцый. Сапраўдная фантазія была 150 гадоў назад, калі Мадэст Мусаргскі напісаў свой цыкл «Карцінкі з вы-

стаўкі», — прадставіў першае аддзяленне Мікіта Пятроў.

Нагода для напісання твора сумная: памёр сябар кампазітара, архітэктар і мастак Віктар Гартман. У 1874 годзе адбылася пасмяротная выстаўка майстра, дзе былі прадстаўлены яго эскізы, акварэлі ды іншыя работы. І летам таго ж года амаль за два тыдні Мадэст Мусаргскі напісаў свой цыкл «Карцінкі з выстаўкі». Гэты твор — адлюстраванне суб'ектыўнага погляду кампазітара на работы яго сябра. Мадэст Мусаргскі — сапраўдны чараўнік. Яго вобразы ажываюць перад гледачамі і пераносцяць у чужоўны свет, які хацеў паказаць мастак. Цыкл «Карцінкі з выстаўкі» 150 гадоў назад змог замяніць людзям кінематограф і перанесці фантазіі ў рэальнасць.

Другое аддзяленне праграмы спалучае класічную музыку і сучасныя кампазіцыі. Пачынаецца яно з прэм'еры «Вальс» Віктара Цімафеева (саксафон-тэнор) — ужо трэці твор кампазітара, напісаны спецыяльна для саксафанісцкага квартэта. Класічныя матывы вальса пераплятаюцца з напружанымі ноткамі саксафона.

Блок сучаснай музыкі змяшчае кампазіцыю адоранага музыканта Давіда Салераса. Супрацоўніцтва паміж квартэтам «SAXAS» і іспанскім кампазітарам пачалося ў мінулым годзе. Удзельнік калектыву Павел Казак звязваўся з Давідам Салерасам, каб набыць ноты для саксафанісцкага ансамбля. Кампазітар падарыў квартэту свой твор «Бачанне I». А сёлета сам прапанаваў кампазіцыю «Хандакас». Твор пачынаецца з пяшчотных лірычных матываў, якія паступова змяняюцца напружанай мелодыяй Усходу. Хандакас (сучасная назва — Іракліян) — старажытны горад на востраве Крыт з гісторыяй, якая напоўнена войнамі і разбурэннямі. Трагічныя ноты дасягаюць сваёй кульмінацыі і змяняюцца ціхім горкім напевам.

«Сёлета, напэўна, ужо ўсе бачылі, як штучны інтэлект ажыўляе жывапісныя работы. Аднак III не мае фантазіі, таму падобныя эксперыменты не нясуць глыбокіх эмоцый. Сапраўдная фантазія была 150 гадоў назад, калі Мадэст Мусаргскі напісаў свой цыкл «Карцінкі з выстаўкі»».

Класічную частку праграмы складаюць творы Сяргея Пракоф'ева і Мікалая Рымскага-Корсакава. Фрагменты з сімфанічнай казкі «Пеця і воўк» расказваюць пра смелага хлопчыка, які ратуе сваіх сяброў ад злога драпежніка. Квартэт выконвае фрагменты ў той паслядоўнасці, што была задумана аўтарам, таму агульны настрой кампазіцыі цалкам адпавядае арыгіналу. Падарожжа па чароўных музычных гісторыях заканчваецца знакамітай фантазіяй «Шахеразада» Мікалая Рымскага-Корсакава. У выкананні квартэта саксафаністаў твор набывае новыя рысы і адценні.

Лізавета КРУПІАНЬКОВА,
фота аўтара

Я, канешне, спяю...

У Беларускай дзяржаўнай філармоніі ўсе аматары творчасці Уладзіміра Высоцкага змаглі паслухаць песні знакамітага барда ў выкананні Аляксея Нежавец-Прывалава. У праграму ўвайшлі творы, напісаныя спецыяльна для беларускага кінематографа.

У перыяд з 1965 да 1980 года Уладзімір Высоцкі напісаў для беларускага кіно больш за 20 бессмяротных кампазіцый, якія сталі залатой старонкай у гісторыі «Беларусьфільма»... У 2024-м — 100-гадовы юбілей беларускага кінематографа, 60-годдзе Тэатра на Таганцы і 80-годдзе вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Усе гэтыя гістарычныя даты мелі вялікае значэнне ў жыцці Уладзіміра Высоцкага.

Ідэя праграмы «Буслы» ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі належыць Івану Спосабаву. «Доўгі час ад яе адмаўляліся ўсе культурныя ўстановы краіны, звязаныя з кіно і музыкай. Аргумент быў адзін: час Высоцкага даўно мінуў, гэта ўжо нікога не зацікавіць. Аднак мы змаглі даказаць, што творчасць вялікага майстра не забыта. Колькасць ахвотных пазнаёміцца з праграмай нават перавысіла нашы магчымасці», — такой прамовай адкрыў канцэрт Іван Спосабаў.

Лейтматывам выступлення стала кампазіцыя «Я, канешне, вярнуся» (1966 год), пакідаючы надзею, што творчасць легендарнага майстра ніколі не страціць сваёй папулярнасці сярод аматараў бардаўскай песні і не толькі.

*И мне хочется верить, что это не так,
Что сжигать корабли скоро выйдет из моды.
Я, конечно, вернусь — весь в друзьях и мечтах,
Я, конечно, спую — не пройдет и полгода.*

Першым беларускім кінарэжысёрам, які пачаў супрацоўнічаць з Уладзімірам Высоцкім, быў Віктар Тураў. У першую частку праграмы ўвайшлі песні, напісаныя для фільма «Я родам з дзяцінства»: «Халады, халады...», «Вышыня», «Штрафныя батальёны», «Падаюць зоркі», «Песня пра шпіталь», «Брацкія магілы». Кінастужка выйшла ў пракат на паўгода раней, чым карціна рэжысёра Станіслава Гаварухіна «Вертыкаль», якая адкрыла творчасць Высоцкага для шырокай публікі. У гэтую ж частку ўвайшла песня «Ліст», якая была напісана для фільма Ігара Дабралюбава «Іван Макаравіч». Сама кампазіцыя так і не прагучала ў вядомай кінастужцы, але на доўгія дзесяцігоддзі засталася ў сэрцах савецкіх слухачоў.

У другую частку ўвайшлі кампазіцыі для партызанскай дылогіі «Вайна пад стрэхамі» і «Сыны ідуць у бой» Віктара Турава: «У нас учора з пазаўчора», «Песня пра Зямлю», «Буслы», «Сыны ідуць у бой», «Ён не вярнуўся з бою», «У цемры...», «Пра новы час». Тэма вайны займае важнае месца ў творчасці Уладзіміра Высоцкага.

Апошняя частка праграмы складалася з кампазіцый, якія ўвайшлі ў фільм Віктара Турава «Пункт адліку». Цеснае супрацоўніцтва паміж кінарэжысёрам і музыкантам падарыла публіцы вялікую колькасць легендарных песень. Таксама ў канцэрт увайшлі кампазіцыі, напісаныя для камедыі рэжысёра Віталія Чацверыкова «Саша, Сашанька...», у якой Уладзімір Высоцкі сыграў эпізодычную ролю.

Цікавым дапаўненнем стала песня, напісаная Высоцкім для тэлефільма «Наша прызначэнне» пра настаўнікаў пачатку XX стагоддзя, які выйшаў пасля яго смерці. Паэт паспеў напісаць тэкст толькі адной песні «Гімн школе», ці «Гімн бузавікоў».

Музыку для дзвюх кампазіцый «Калыханка» і «Гімн школе» напісаў Аляксей Нежавец-Прывалаў.

Аляксей Нежавец-Прывалаў.

Праграма ўнікальная, бо праз музыку расказвае пра цесную сувязь сусветна вядомага барда з беларускім кінематографам. Уладзімір Высоцкі — незвычайная асоба, феномен музычнага свету, яркая ўспышка сусветнай культуры. Яго талент моцна паўплываў на творчасць бардаў многіх пакаленняў, а песні застаюцца папулярнымі, негледзячы на тэндэнцыі ў сучаснай музычнай індустрыі.

Лізавета КРУПІАНЬКОВА,
фота аўтара

Аляксандр БАРМАК:

«Мы не павінны выхоўваць геніяў, генія няма чаму вучыць»

Сёлета 99-ы тэатральны сезон коласаўцы адкрылі крыху незвычайна. Прыхільнікі тэатра змаглі ўбачыць прэм'ерны спектакль «Гамлет» па выдатнай трагедыі Уільяма Шэкспіра. Паставіў спектакль заслужаны дзеяч мастацтваў Расійскай Федэрацыі, прафесар Расійскага інстытута тэатральнага мастацтва (ГИТИС) Аляксандр Бармак. Наша гутарка адбылася з ім напярэдадні адкрыцця сезона.

— Як вы трапілі ў Віцебск? Як адкрылі яго і коласаўскі тэатр для сябе? Якім чынам вашы шляхі перасякліся?

— Дырэкцыя «Славянскага базару ў Віцебску» вырашыла, што падчас яго няблага праводзіць нейкія студэнцкія школы: вакальныя ўрокі, майстэрню акцёрскага майстэрства і рэжысуры. І звярнулася ў ГИТИС, ці не можа ён на перыяд фестывалю даслаць педагогаў, якія б маглі весці пэўныя заняткі. Наколькі я памятаю, першыя, апрача майстэрства акцёра, былі па сцэнічнай мове і руху. А потым да іх з цягам часу дадаўся і вакал. І мне замовіла кіраўніцтва інстытута прыняць у гэтым удзел. Я з задавальненнем пагадзіўся, бо добра ведаў Беларусь, часта тут бываў выключна з мэтай адпачынку. І я для сябе думаў, чаму ніяк не траплю ў Віцебск, усё такі гэта вядомы гістарычны і культурны цэнтр. Я ўжо не кажу пра вялікіх мастакоў. Але некаж усё не атрымлівалася. І я з вялікай радасцю пагадзіўся. Не проста ў Віцебск прыехаць, але і на такое свята трапіць. Некаж усё гэта атрымалася, і першы год, і другі, і трэці. Прычым адбывалася на базе тэатра. Яшчэ ў першы свой прыезд я паглядзеў цудоўны спектакль «Несцерка». Потым мне казалі, што гэта гістарычная для тэатра рэч. І я ўбачыў такіх выдатных акцёраў, пачуў мілагучную беларускую мову. І так здарылася, што першы раз мы разбіралі на лабараторыі п'есу Чэхава «Тры сястры». А на другі год — «Гамлет». Ёсць такі метада — дзейнага аналізу. Яго ўвела ў тэатральны ўжытак мой педагог — Марыя Восіпаўна Кнэбель. І мы ім займаліся на майстар-класе. А потым падумалі: чаму б не вырасіць з гэтых заняткаў спектакль? І вось мы ўжо яго летам сыгралі. Цяпер, восенню, з прычыны розных абставін давялося прыехаць яшчэ раз, каб заняцца ўводамі.

— Мы яшчэ вернемся да спектакля «Гамлет». Але калі казаць пра тэатральную лабараторыю, наколькі вы задаволены, як яна праходзіла, яе вынікамі? Каго з артыстаў-коласаўцаў, якія вельмі ярка прадэманстравалі сябе на лабараторыі і вы з гэтай нагоды запрасілі ў спектакль, маглі б адзначыць?

— Канешне, сама па сабе лабараторыя — рэч надзвычай каштоўная. Не таму, што я яе вяду, а таму што там выкарыстоўваецца метада дзейснага аналізу. Бралі ўдзел у лабараторыі студэнты і навучэнцы з Мінска, Магілёва, Віцебска. Не вызначаў таго ці іншага выканаўцу на пэўную ролю. Я проста пазнаёміўся з трупай, паглядзеў спектаклі. І толькі тады прызначаў на ролі.

— Ці можна так сказаць, што «Гамлет» стаў вынікам працы лабараторыі?

— Так, вядома. Гэты метада даў магчымасць выбраць у працэсе работы. Тым больш што акцёры часта мяняліся і не было дакладна вядома, ці атрымаюцца ў нас два складкі.

— У цэнтральнай ролі спярша выступаў малады артыст Антон Бараноўскі, які сыграў прэм'еру, але потым ён сышоў з тэатра і трэба было ратаваць спектакль. І ваш выбар паў яшчэ на аднаго маладога коласаўца Аляксея Анісеню. Наколькі ён арганічна ўвайшоў у спектакль? Як вам здаецца, ці быў удалым выбар? Наколькі ён адпавядае вашым уяўленням аб гэтым сцэнічным вобразе і аб тым спектаклі, які вы хацелі паставіць?

— Тут узнікае вельмі складаная тэма, якую вы закранаеце. Таму што я цяпець не магу гаварыць аб вобразе. Гэта тэатразнаўства, мастацтвазнаўства. А нам, акцёрам, рэжысёрам, гэтае слова нічога не дае. Ніхто не разумее, дзе, у каго, як ён узнікае. Што значыць маё ўяўленне аб вобразе? Яно адштурхоўваецца ад таго чалавека, з якім я працую. І Лёша, канешне, выдатны акцёр. Па-першае, ён іграў у мяне ў спектаклі, праўда, іншую ролю. Я бачыў яго ў розных пастаноўках, у канцэртах. Тое, што ён цудоўны акцёр, я ведаў і менавіта на яго я і хацеў ставіць спектакль. Але з'явіўся Антон, і ўжо не ведаю, на што быў гатовы, каб сыграць Гамлета. Але гэта два абсалютна розныя чалавекі. Калі ў першым выпадку гэта герой, блізка да пралетарскіх вуліц, то ў другім — тыповы «батан», выказваючыся сучасным слэнгам. Таму тут вельмі складаная рэч: мяняецца акцёр, мяняецца і спектакль. Як можа акцёр, які сыграў Гамлета, сыхodziць з гэтага тэатра і пераходзіць у іншы, мне незразумела. Многія

Фота з сайту gitis.net

Аляксандр Бармак.

заканчваюць свой творчы шлях гэтай роляй, калі ўжо сіл не стае. Але гэта быў цікавы Гамлет, даволі нестандартны. Прытым што і другі выканаўца — таленавіты чалавек, і сустрэча з ім, як і з усёй трупай, прынесла мне вялікае задавальненне. У тэатры добрая моладзь, з якой я сёння працую. І абсалютна першакласныя акцёры старшага пакалення.

— Каго з іншых акцёраў вы маглі б вылучыць? Ці задаволены ўзроўнем іх ігры альбо разлічвалі на больш высокі?

— Такага роду пастаноўка пытання не вельмі для мяне прыемная, бо мы зараз урываемся ва ўзаемадзеянне акцёра і рэжысёра. Мне заўсёды здавалася, і гэтаму вучылі нас вялікія майстры, што галоўнае ў тэатры — гэта акцёр. А рэжысёр адметны не тым, што ён нешта цікавае ў спектаклі прыдумляе (гэта таксама трэба рабіць), а тады, калі ён зможа выявіць у акцёры такія рэчы, якія той і не падазраваў у сабе. І тыя выканаўцы, з якімі я працаваў, аказаліся настолькі цікавыя і настолькі ўнутрана багатыя, што пытанне стаіць не толькі ў тым, ці задаволены я імі, а ў тым, ці задаволены яны мной, ці адпавядаю я ўзроўню іх майстэрства. Гэта найбольш правільны падыход да пытання. А цуды на гэтым спектаклі здараліся. Абсалютны цуд — Ніна Обухава. Бо ў Шэкспіра гэтага няма — тое, што яна іграе. У нас гэта цэнтральны персанаж — Смерць. Яна, як стрыжань, трымае ўвесь спектакль. Што датычыць такіх акцёраў, як Лойка, Ламан, Асвяцінскі, Цвірка, Сухадолава, гэта цудоўныя акцёры, з імі цікава працаваць. Я бачу ў тэатры велізарны патэнцыял, і Канстанцін Ігаравіч, новы мастацкі кіраўнік, будзе раскрываць яго.

— Ці ставілі вы гэтую п'есу раней, у вас жа багатая творчая біяграфія. Магчыма, у ВДУ?

— Так, у інстытуце мы рабілі оперу «Гамлет», кампазітар Сяргей Сланіўскі напісаў музыку. Адбывалася гэта ў 1990-я гады — перыяд разброду, істанныя, гароты. Мы яе паставілі, і быў неаблагі спектакль. Так што праз музыку я прыйшоў да «Гамлета».

— У вас была, вядома, нейкая задача, калі вы ўзяліся ставіць гэтую п'есу. На першай сустрэчы з акцёрамі вы, відаць, некаж яе сфармулявалі? Наколькі хацелі актуалізаваць п'есу, зрабіць спектакль больш сучасным?

— Калі п'еса састарэла, то як вы зробіце яе больш сучаснай? Сучасныя касцюмы? Але ў творы вялікім, геніяльным, якім, несумненна, з'яўляецца «Гамлет», прысутнічае многаслоўе, шмат тэксту і трэба яго вычысціць ад усяго таго, што было пашырана ў часы Шэкспіра: бясконцыя параўнанні, метафары, мудрагелістасць, пра што потым сталі казаць «слоўца ў прастве не скажа». Цяпер гэта не пройдзе. Раней ставілі самога «Гамлета» ці ўяўленне аб ім, сфарміраванае нямецкімі романтикамі? Адсюль Гамлет — філосаф, вытанчанага розуму чалавек, мысліцель, гуманіст. Гэта ўжо ператварылася ў штамп. У рэжысёраў зазвычай пыталіся: «Ты едзеш ставіць «Гамлета»? А ў цябе ёсць Гамлет?» Пэўны акцёр павінен быць. Усё гэта лухта. Пытанне тут іншае — аб звышзадачы. Падыходзіць тут трэба з пункту гледжання нашай прафесіі. І трэба разумець, што звышзадача — не толькі мэтавызначэнне, гэта працэс, і фарміруецца яна ў працэсе работы. Станіслаўскі і Кнэбель не гаварылі «звышзадача» — яны гаварылі «мара». І ў акцёраў пыталіся: «Якая ў вас мара?» Наш спектакль аб моладзі. Для мяне гэта важна найперш. І п'еса дае для гэтага ўсе падставы. Можа прывесці да катастрофы сітуацыя, у якой мы не звяртаем увагі на моладзь. Сярод яе сёння ёсць вельмі сур'езныя, таленавітыя, разумныя людзі, але яны не заўсёды хутка вызначаюць для сябе тую ці іншую

пазіцыю. А спакушалнікаў вельмі многа. І вось малады чалавек трапляе ў сітуацыю крытычную: з'яўляецца нейкі прывід (Адкуль ён з'явіўся? Не з царства Боскага, вядома, а з пекла.) І вось хлапчук пад уплывам прывіду цалкам аддаецца помсце. І што ў выніку? У фінале жыць не застаецца нікога. Але няма і дзяржавы. Прыходзіць Фарцінбрас, а яму і ваяваць няма з кім. Усе самі сябе знішчылі. Мы павінны сказаць, даць некаж зразумець маладому чалавеку: перш чым слухаць прывідаў і пачаць дзейнічаць, уключы свой розум, а не аддавайся эмоцыям.

— Вы можаце назваць найбольш вядомых сваіх вучняў, якія зрабілі кар'еру ў мастацтве?

— Многія з іх працуюць у розных сталічных калектывах, у асноўным у Маскоўскім тэатры апэрэты. Напрыклад, Пётр Барысенка, заслужаны артыст Расійскай Федэрацыі, гэта зорка. Ён ужо сам ставіць і выкладае. Кося Ужва, Алёна Голубева больш вядомыя тым глядачам, якія наведваюць музычныя тэатры. Я яшчэ выкладаў у майстэрні эстрады. Сярод маіх студэнтаў былі і Алег Міцыеў, і Міша Еўдакімаў, і Жэня Петрасян. Я не магу назваць іх маімі вучнямі. Наогул, не кожны выкладчык мае права на вучняў. Скажу такую рэч. Мы не павінны выхоўваць геніяў, генія няма чаму вучыць. Мы павінны выхоўваць добра падрыхтаваных акцёраў і рэжысёраў, якія атрымаюць неабходную суму ведаў і навыкаў. На жаль, публіка, шырока грамадскасць не разумее, чым мы займаемся. Яна патрабуе, каб мы выхоўвалі яркіх асоб. Хачу зазначыць, што многія вялікія акцёры такімі б сталі ўсё роўна, нават і не атрымаўшы выдатнай падрыхтоўкі. І калі да вас прыйшоў вучыцца геній, вам моцна пашанцавала. Бываюць рэчы ўнікальныя, калі на адзін курс шчучкоўскага вучылішча трапілі Юлія Барысава, Міхаіл Ульянаў, Юрый Якаўлеў. Яны многаму навучыліся, але не там яны сталі геніямі, проста ў інстытуце яны атрымалі агранку свайго таленту. Але да мяне не заўсёды геніі заходзяць. У нас студэнты набываюць цвёрды грунт, прафесію. А як яны далей змогуць распаўсюдзіцца ёю, залежыць і ад іх, і ад абставін.

— Якія асноўныя заветы, што вам дала ваш выдатны педагог Марыя Восіпаўна Кнэбель, запамніліся на ўсё жыццё?

— Цярпенне, цярдзенне і яшчэ раз цярдзенне. Нецярдзеннасць часта губіць. Я ўспамінаю мае стасункі з ёю, яны былі вельмі цеснымі. Як яна ўсё разумела, тонка адчувала, як яна выбудоўвала работу з акцёрам. Наогул, гэта быў такі чалавек, які не кідаецца словамі, фразамі. Як казаў Андрэй Ганчароў, другі выдатны рэжысёр, рускі тэатр — гэта дзве эпохі — Станіслаўскага і Кнэбель.

— І апошняе пытанне. Што ў сучасным тэатры выклікае ў вас адназначнае непрыманне, а што — жывы інтарэс?

— Я вам скажу абсалютна дакладна. Сучасны тэатр страціў чалавечнасць, згубіў чалавека. Самае страшнае, што ён гэтага жывога чалавека не можа паказаць на сцэне, ён расказвае пра яго. Але гэта не тэатральная справа. Сапраўднае ж чалавечае жыццё ў поўным аб'ёме цяпер можа сустрэць у рэдкіх спектаклях. Калі праз жывога чалавека перадаецца тая самая ідэя, пра якую вы гаварылі. Калі я бачу рэжысёрскі перст: глядзі, як я зрабіў, ты зразумеў, што я сказаў? ты здагадаўся, што я меў на ўвазе? — мне становіцца сумна, як бы знешне вынаходліва ні быў зроблены спектакль. І ў мяне адразу прыпыняецца працэс сачэння за тым, як разгортваецца дзеянне. І ніякія рэжысёрскія прыстасаванні тут не дапамогуць. Тэхналогія тэатра ўстала на першае месца. Ну, ёсць яшчэ і акцёр. «Ты робіш тое, што я табе сказаў», — кажа яму рэжысёр. Вось такія пазлы. Гэта страшная бяда, яна ідзе ад няздольнасці рэжысёра працаваць з акцёрам. Але калі я сутыкаюся з работамі, дзе ёсць гэтая падрабязнасць чалавечага жыцця, то атрымліваю сапраўднае задавальненне. Неабавязкова гэта ўзнікае ў бытавым, рэалістычным спектаклі: можа ў цырку, любых эстрадных формах. У музычным тэатры яна не ўзнікае практычна ніколі. Я прыйшоў некалькі гадоў таму да чалавека, якога бясконца паваяваў. Гэта Аляксей Барадзін, мастацкі кіраўнік Расійскага маладзёжнага тэатра. Убачыў яго спектакль «Леапольд Штат», вялікі, вельмі хвалючы, закранае агульначалавечыя тэмы. Першае, што мяне ўразіла, — як на сцэне існуе акцёр. Уся труппа — ад старых да моладзі — існуе ў канве дакладнага чалавечага жыцця. А прыходзіць у іншы тэатр — нічога не адбываецца. Як быццам цудоўныя акцёры, прыгожыя. І спектакль здорава зроблены, і прыдуманы вынаходліва, а жыцця няма. Акцёры існуюць па-за абставінамі. І гэта вялікая бяда, калі грэбаваць сапраўдным чалавечым жыццём. А калі яно ёсць — ёсць і тэатр.

Гутарыў Юрый ІВАНОЎСКІ

Не застацца незаўважаным

Маладым мастакам — жывапісцам, графікам, аўтарам дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва — бывае цяжка заявіць аб сабе. Аднак ёсць тэмы, з дапамогай якіх моладзь звяртае на сваю творчасць увагу прафесіяналаў, у тым ліку ў галіне музейнай справы. Безумоўна, гаворка і пра тэму Вялікай Айчыннай вайны, якой у Беларусі ўдзяляецца вялікая ўвага, асабліва сёння, у гадавіну вызвалення краіны ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, у час, калі ідзе падрыхтоўка да святкавання 80-годдзя Вялікай Перамогі.

Штогод у нас праводзяцца разнастайныя конкурсы, выстаўкі, фестывалі, прысвечаныя гэтай тэме. Час ідзе, таму грамадства цікавіць, чым жыве моладзь, як яна мысліць, што ведае і якой уяўляе Вялікую Айчынную. Таму, бадай, і для самых першых спроб маладым мастакам даюцца пляцоўкі — не толькі школьныя і студэнцкія залы, але і музейныя, галерэйныя, каб выказалі думкі аб падзеях

Марыя Норык «Развітанне».

мінулага і да таго ж прадставілі свае работы перад шырокім колам глядачоў. Карысць такога вопыту для аўтараў-пачаткоўцаў вялікая.

Сёння насустрач маладым мастакам ідзе і адна з галоўных выставачных пляцовак краіны — Нацыянальны мастацкі музей. На мінулым тыдні тут адкрылася выстаўка работ навучэнцаў Мінскага дзяржаўнага каледжа рамесніцтва і дызайну імя М. А. Кедышкі. Назва невялікай экспазіцыі — «Рэха вайны: галасы пакаленняў» — гаворыць сама за сябе. Удзельнікі прадставілі работы, прысвечаныя Вялікай Айчыннай вайне, сюжэты, зразумелыя кожнаму: развітанне маці з сынам, які адпраўляецца на фронт, раненне салдата і дапамога медыцынскай сястры, смерць байца... Усе выявы выразныя па змесце — да асаблівай метафарычнай вобразнасці ў творчасці маладыя аўтары пакуль не імкнуцца. Некаторыя творы расказваюць пра мірнае жыццё, і, зразумела, яны напоўнены ўспамінамі продкаў аб перажытым. Даніна

Мілана Крывальчэвіч «Душэўныя раны».

памяці і павагі выказваецца кожным з аўтараў. «Юныя мастакі падыходзяць да адлюстравання ваенных сюжэтаў рознабакова, узнаўляючы ў работах як уласнае ўяўленне аб гераізме і самаахвяраванні, так і вобразы трагедыі, болю і шматлікіх ахвяр таго страшнага часу», — адзначаюць у музеі.

У стварэнні выстаўкі паўдзельнічалі 15 навучэнцаў каледжа пад кіраўніцтвам выкладчыка Валерыі Еляневіч. Працуюць яны ў тэхніках графікі і гуашавага, акрылавага і алейнага жывапісу. Дарэчы, творы супрадаваюцца лакальнымі апісаннямі — такім чынам аўтары расказваюць пра свае думкі і перажыванні, якія паўплывалі на стварэнне сюжэтаў.

— Нацыянальны мастацкі музей вельмі рады супрацоўніцтва з Мінскім дзяржаўным каледжам рамесніцтва і дызайну імя Мікалая Аляксандравіча Кедышкі, — адзначыла падчас урачыстага адкрыцця выстаўкі першы намеснік генеральнага дырэктара па навуковай, міжнароднай і асветніцкай рабоце Вікторыя Кузьміна. —

Лэйла Абас «Попел успамінаў».

Сёлета, вясной, было заключана пагадненне аб супрацоўніцтве, і ўжо прайшло некалькі сумесных мерапрыемстваў, якія выклікалі станоўчыя эмоцыі ў гасцей музея. Напрыклад, праводзіліся незвычайныя майстар-класы падчас акцыі «Ноч музеяў» — крэатыўныя ідэі, ажыццёўленыя на нашай пляцоўцы, прывабілі наведвальнікаў. Адкрыццё выстаўкі «Рэха вайны: галасы пакаленняў» — кульмінацыя супрацоўніцтва, гэта знавае мерапрыемства для краіны. Тэма Вялікай Айчыннай вайны дастаткова складаная, аднак мы бачым работы юных мастакоў, якія здолелі адчуць боль беларускага народа. Такое глыбокае разуменне трагічных падзей не можа застацца незаўважаным.

Выстаўка «Рэха вайны: галасы пакаленняў» будзе экспанавана да 4 лістапада ў галоўным корпусе НММ. Куратарам выступіла Маргарыта Каберна, малодшы навуковы супрацоўнік аддзела навукова-асветніцкай работы і маркетынгу музея.

Яўгенія ШЫЦЬКА

на развітанне

У музыцы — назаўжды

Музычная суполка Беларусі смуткуе. Пайшоў з жыцця славы беларускі кампазітар, заслужаны дзеяч мастацтваў Алег Елісеенкаў. Памяць пра яго назаўжды застанеца ў музычных кампазіцыях майстра (ён напісаў музыку да песень Ірыны Дарафевай, Алесі, Аляксандра Саладухі і іншых) і ў сэрцах яго блізкіх, калег, сяброў, выканаўцаў, слухачоў.

Гэта вялікая страта для творчага саюза кампазітараў, бо Алег Елісеенкаў займаў сур'ёзную нішу ў кірунку эстраднай творчасці, ён шмат працаваў з моладдзю. Гэта быў узорны выкладчык, выдатны кампазітар і адметны чалавек.

Алег Елісеенкаў працаваў дацэнтам кафедры мастацтва эстрады Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў, кіраваў студыяй «Гран-пры» Дзяржаўнага канцэртнага аркестра, з'яўляўся часткай Беларускага саюза кампазітараў.

Алег Елісеенкаў — уладальнік спецыяльнага дыплама Пастаяннага камітэта Саюзнай дзяржавы за творчае ўвасабленне ідэі дружбы народаў Беларусі і Расіі, а таксама прэміі Саюзнай дзяржавы ў галіне літаратуры і мастацтва за 2015—2016 гады. У 2009 годзе Указам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь быў узнагароджаны медалём Францыска Скарыны.

зваротная сувязь

Мястэчка «Пазнавалкіна»

Канал «Культура» Беларускага радыё запрашае слухаць літаратурна-мастацкія і пазнавальныя перадачы.

У выхадныя — праект Навума Гальпяровіча «Сучаснікі. Літаратурныя партрэты». Размова пойдзе пра паэта Кастуся Жука. У чацвер — публіцыстычная перадача Настасі Ермалюк «Свет мастацкага слова».

Радыеверсію тэлеперадачы «Суразмоўцы» Навума Гальпяровіча можна паслухаць у нядзелю і панядзелак. Гэтым разам — сустрэча з пісьменнікам, лаўрэатам Нацыянальнай літаратурнай прэміі Віктарам Кунцэвічам.

Па буднях у праграме «Літаратурная анталогія» — раман «Знесеныя ветрам» Маргарэт Мітчэл. У «Радыебібліятэцы» з панядзелка да пятніцы — раман «Чорны замак Альшанскі» Уладзіміра Караткевіча (чытае Алег Вінярскі).

У праграме «Прачулым радком» у выхадныя — вершы Віктара Гардзея.

«Літаратурныя гісторыі» пазнаёмяць з аповяданнямі айчынных і замежных аўтараў.

Для юных прыхільнікаў мастацкага слова — праект «Дасціпныя. Нястомныя. Кемлівія» — казка «Маша і яе чароўны лес» Таццяны Дамаронак. Штовечар у 21.00 «Вячэрняя казка» для самых маленькіх.

Праект «Кнігарня» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі, навінкамі беларускіх выдавецтваў і зместам новага нумара «ЛіМа».

У праграме магчымы змены. Расклад перадач канала «Культура» даступны на сайце www.radiokultura.by і ў сацыяльных сетках.

Мінскае гарадское аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі запрашае:

1 лістапада — у Школу юнага літаратара пры Мінскім гарадскім аддзяленні СПБ (вул. Фрунзэ, 5, п. 309). Пачатак у 16.00.

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная
калегія:
Алесь Бадак
Дзяніс Барсукоў

Віктар Гардзея
Уладзімір Гніламедаў
Вольга Дадзіёмава
Алесь Марціновіч

Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:

Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@vziazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:

220034, Мінск, вул. Захарава, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.vziazda.by

Тэлефоны:

галоўны рэдактар — 325-85-25
адказны сакратар — 377-99-73
аддзелы крытыкі і бібліяграфіі;
прозы і паэзіі; мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень
у пятніцу.

Падпісныя індэксы:

63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны
для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выдадзенае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:

Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Аляксандр Мікалаевіч КАРЛЮКЕВІЧ
Нумар падпісаны ў друку
31.10.2024 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 683

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 3820000007667 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1. Індэкс 220013
Заказ — 2655

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукпісы прымаюцца толькі ў электронным
выглядзе (праграма Microsoft Word),
не вяртаюцца і не рэцэнзуюцца.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць
з меркаваннямі аўтараў публікацый.
Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія
прыводзяцца ў публікацыях, у адпаведнасці
з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.

ISSN 0024-4686

9 770024 468001 2 4042